Mezi sympatiemi a loajalitou

Francouzská komunistická strana a pražské jaro

Michaela Kůželová

Oficiální reakce francouzských komunistů na invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 bývá považována za první případ v dějinách, kdy se Francouzská komunistická strana (*Parti communiste français*, FKS) rozhodla veřejně nepodpořit mezinárodní akci Sovětského svazu.¹ Konec pražského jara přišel v době, kdy se Francouzská komunistická strana vzpamatovávala z důsledků květnových protestů v roce 1968 ve Francii² a prvotní odsouzení invaze do Československa bylo pro většinu jejích členů populárním rozhodnutím.³ Z perspektivy dalších let se pro Francouzskou komunistickou stranu jevil rok 1968 jako úspěšný, alespoň co se týká růstu její členské základny. Podle údajů Philippa Butona strana v roce 1969 čítala na tři sta osmdesát tisíc členů, což bylo zhruba o třicet tisíc členů více než v roce 1967.⁴ Podpora Alexandera Dubčeka a pražského jara ze strany francouzských komunistů však nebyla zcela jednoznačná a konzistentní nezůstalo ani následné odsouzení srpnové invaze.

1 Srv. např. LAZAR, Marc: *Le communisme: Une passion française*. Paris, Perrin 2005, s. 39.

2 Důsledkem studentských a dělnických nepokojů ve Francii v květnu 1968 bylo posílení radikální levice, mj. i na úkor FKS, která se od protestů, které se jí nepodařilo ovládnout, distancovala.

3 Viz BELL, David Scott: *The French Communist Party in the Fifth Republic*. Oxford, Clarendon Press 1994, s. 94.

4 Srv. COURTOIS, Stéphane – LAZAR, Marc: *Histoire du Parti communiste français*. Paris, Presses universitaires de France 2000, s. 357.

Ohlasy pražského jara ve Francouzské komunistické straně se ve svých pracích zabývalo více historiků či publicistů. Již krátce po srpnové invazi do Československa bylo ve Francii vydáno několik knih francouzských komunistických intelektuálů a zároveň sympatizantů s „obrodným hnutím“ v Československu.⁵ S větším časovým i osobním odstupem pak analyzoval recepci československých událostí ve francouzské (nejen komunistické) levici sociolog Pierre Grémion.⁶ Z českých historiků se vztahy mezi francouzskými a československými komunisty během pražského jara zabýval Karel Bartošek. Ve své knize *Zpráva o putování v komunistických archivech* věnuje poměrně rozsáhlou část právě tomuto období.⁷ Bartošek však vychází (vedle vlastních vzpomínek) zejména z československých archivů a postoj Francouzské komunistické strany je tak lícen prizmatem československého velvyslanectví v Paříži. V poslední době se na toto téma začíná nahlížet také komparativní perspektivou: reakci francouzských a italských komunistů na pražské jaro a následnou intervenci ve své knize srovnává Maud Anne Brackeová.⁸ Autorka se zaměřuje na otázku, jaký vliv měly československé události na změny v pojetí a strategii internacionalismu ve Francouzské komunistické straně a Italské komunistické straně. Recepci pražského jara u východoněmeckých a francouzských komunistů a jejich vzájemné vztahy pak zkoumal německý historik Ulrich Pfeil.⁹ Oficiální postoj Francouzské komunistické strany k pražskému jaru, a zejména pak k srpnové intervenci, je rovněž stručně vylíčen ve starších i novějších syntézách dějin FKS.¹⁰

Většina dosud publikovaných prací (s výjimkou monografie Maud Brackeové) však nečerpala z relativně nedávno zpřístupněného archivu Francouzské komunistické strany. Následující studie si tak klade za cíl doplnit v historiografii zatím převládající obraz vztahů francouzských a československých komunistů v roce 1968 o poznatky z interních materiálů Francouzské komunistické strany a na jejich základě zrekonstruovat recepci pražského jara ve třech rozdílných úrovních FKS: mezi vedoucími představiteli strany (oficiální recepce), v řadách francouzských komunistických intelektuálů a nakonec mezi jejími řadovými členy. Recepce u prvních dvou skupin již byla do velké míry popsána a analyzována. Oficiální projevy a komuniké vedení Francouzské komunistické strany byly publikovány ve stranickém tiskovém

5 Srv. např. DAIX, Pierre: *Journal de Prague: Décembre 1967 – Septembre 1968*. Paris, Julliard 1968; GARAUDY, Roger: *La liberté en sursis: Prague 1968*. Paris, Fayard 1968; TÝŽ: *Toute la vérité*. Paris, Grasset 1970.

6 GRÉMION, Pierre: *Paris–Prague: La gauche face au renouveau et à la régression tchécoslovaques (1968–1978)*. Paris, Julliard 1985.

7 BARTOŠEK, Karel: *Zpráva o putování v komunistických archivech: Praha–Paříž (1948–1968)*. Praha – Litomyšl, Paseka 2000, s. 219–231 (původní vydání: *Les aveux des archives: Prague–Paris–Prague 1948–1968*. Paris, Seuil 1996).

8 BRACKE, Maud: *Which socialism? Whose détente? West European communism and the Czechoslovak crisis, 1968*. Budapest – New York, Central European University Press 2007 (o rok později kniha vyšla také italsky).

9 PFEIL, Ulrich: SED, PCF a „pražské jaro“. In: *Soudobé dějiny*, roč. 8, č. 1 (2001), s. 58–75.

10 Srv. např. ROBRIEUX, Philippe: *Histoire intérieure du Parti communiste*, sv. 2: 1945–1972. Paris, Fayard 1981, s. 646; BELL, D. S.: *The French Communist Party in the Fifth Republic*, s. 93 n.; COURTOIS, S. – LAZAR, M.: *Histoire du Parti communiste français*, s. 353–357.

orgánu *L'Humanité*, intelektuálové vyjadřovali své názory na stránkách francouzských (komunistických) časopisů jako *Les Lettres Françaises* či *Démocratie nouvelle* a v neposlední řadě také prostřednictvím vlastních knih. Navíc již byly publikovány také některé „interní“ materiály FKS.¹¹ Naopak řadoví členové neměli většinou potřebu veřejně vyjadřovat své názory, které byly do velké míry formovány právě pod vlivem vedení strany. Stranické vedení si to uvědomovalo, a proto také kladlo důraz na „vzdělávání“ svých členů, což se týkalo i interpretace událostí v Československu. Zvláštním případem „obyčejných členů“ pak byli francouzští komunisté, kteří pobývali kratší či delší čas přímo v Československu a o svém pobytu vypracovávali pro vedení FKS zprávy. Ty ukazují nejen to, jak Francouzi „na vlastní kůži“ vnímali pražské jaro, ale vypovídají také o tom, z jakých informací si vedoucí představitelé francouzských komunistů mohli vytvářet úsudek o československých událostech. Nicméně i v případě prvních dvou skupin mohou archivní prameny dosavadní obraz obohatit: transkripce projevů na zasedáních Ústředního výboru FKS jistě nebyly publikovány bez úprav, zatímco zpřístupněný archiv obsahuje zvukové nahrávky těchto projevů, navíc interní rozhodnutí ze zasedání politického byra a sekretariátu strany většinou nebyla zveřejněna. Článek přináší rovněž československou reflexi postoje francouzských komunistů, vycházející zejména z materiálů Ústředního výboru KSČ uložených v Národním archivu a ze zpráv československého velvyslanectví v Paříži deponovaných v Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR, případně z tištěných edic dokumentů.

Pražské jaro: budoucnost pro Československo?

V prostředí francouzských komunistických intelektuálů se o „pražském jaru“ začalo hovořit již v první polovině šedesátých let. Za první reflexi tohoto fenoménu se pokládá text filozofa Rogera Garaudyho¹² z června 1963. V článku publikovaném v *Les Lettres Françaises* a prorocky nazvaném „Kafka a pražské jaro“ Garaudy velmi kladně ocenil přínos právě skončené liblické kafkovské konference: „Liblická konference a úcta Prahy projevená Kafkovi nám připadaly jako první vlaštovky oznamující příchod nového jara.“¹³ Nebylo nijak překvapivé, že o pět let později se Garaudy stal horlivým zastáncem již „oficiálního“ pražského jara. Ze své pozice člena Ústředního výboru FKS se tak zastával československých reformních komunistů mimo jiné i na zasedáních tohoto stranického orgánu. Naopak před svými soudruhy často kritizoval prezidenta a prvního tajemníka Ústředního výboru KSČ Antonína Novotného a jeho vládnutí. Například v dubnu 1968 Garaudy vyčítal vládě (mezitím již odstoupivšího) Novotného přílišnou byrokracii, absenci demokracie i špatnou národnostní

11 Srv. FABIEN, Jean (ed.): *Kremlin–PCF: Conversations secrètes*. Paris, Olivier Orban 1984.

12 Roger Garaudy (1913–2012), filozof a člen ÚV FKS, v roce 1970 ze strany vyloučen za kritiku sovětské intervence v Československu. Stal se poté katolíkem, na začátku 80. let konvertoval k islámu a svůj názorový přerod projevil mj. popíráním holokaustu.

13 GARAUDY, Roger: Kafka et le printemps de Prague. In: *Les Lettres Françaises*, roč. 22, č. 981 (6.–11.6.1963). Citováno podle: GRÉMION, P.: *Paris–Prague*, s. 57 (viz pozn. 6).

Roger Garaudy (1913–2012) jako profesor filozofie na univerzitě v Poitiers, kde přednášel v letech 1969–1973. V 60. letech plodně ovlivnil intelektuální klima v Československu. S pražským jarem byl spojen nejen jako autor tohoto pojmenování, které se stalo okřídlenou metaforou československého reformního hnutí, ale i ostrými protesty proti sovětské okupaci, kvůli nimž byl vyloučen z komunistické strany (foto www.lanouvellerepublique.fr)

z aktivit probouzející se občanské společnosti a domníval se, že v pražském jaru našli Čechoslováci „svou budoucnost“.¹⁷ Svými články však již narážel na nesouhlas některých konzervativnějších členů Francouzské komunistické strany. Když v jednom ze svých textů o Novotném napsal, že „zahájil svou vládu s přeplněnými věznicemi a byl posledním ze socialistického bloku, který je vyprázdnil, přičemž zachoval veškerou svou důvěru těm, kteří je zaplnili, stejně jako mučitelům

politiku vůči Slovensku. Na jedné straně sice ocenil, že se za Novotného začalo s rehabilitacemi osob nespravedlivě odsouzených v politických procesech, na druhé straně mu však vadilo, že lidé odpovědní za perzekuce z padesátých let mnohdy stále zůstávali na svých místech.¹⁴

Dalším z francouzských komunistických intelektuálů, kteří v období pražského jara veřejně vyjadřovali podporu Dubčkovu vedení KSČ, byl novinář a spisovatel Pierre Daix.¹⁵ V prokomunistické revue *Les Lettres Françaises* publikoval na jaře 1968 reportáže z Československa, ve kterých zcela explicitně podpořil zdejší liberalizační snahy. Pierre Daix se například 20. března 1968 účastnil shromáždění „Mladí se ptají“ ve Sjezdovém paláci v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka v pražských Holešovicích a atmosféra setkání na něj udělala velký dojem. Dle svých slov se tehdy cítil jako za Francouzské revoluce: „Představil jsem si ten večer zasedání klubu jakobínů nebo kordeliérů o 180 let dříve, přenesené do Prahy...“¹⁶ Daix byl nadšený zejména

14 *Archives départementales Seine-Saint-Denis*, Bobigny (dále jen AD93), Archives du PCF, Fonds (fond – f.) Comité central, 4AV/121, Track 2, projev Rogera Garaudyho na zasedání ÚV FKS 18.–19.4.1968.

15 Pierre Daix (nar. 1922), francouzský novinář a spisovatel, od roku 1939 člen FKS, v letech 1948–1972 šéfredaktor časopisu *Les Lettres Françaises* (ředitelem časopisu byl Louis Aragon), v roce 1974 z FKS vystoupil.

16 DAIX, P.: *Journal de Prague*, s. 64 (viz pozn. 5).

17 *Tamtéž*, s. 206.

a dodavatelům šibenic“,¹⁸ vyvolal tím nesouhlas mimo jiné u bývalého komunistického senátora André Souquière,¹⁹ který si na Daixe stěžoval stranickému vedení. Souquière na jednu stranu připustil, že změny jsou v Československu potřebné: „Rozumím tomu, že soudruzi z KSČ nyní opravují dlouhé – jistě příliš dlouhé – období chyb...“ Podle něj však zašel Pierre Daix ve svém hodnocení příliš daleko, protože „hází veškerou minulost do koše, vynáší soudy nad starými událostmi, které mohou vynášet pouze Čechoslováci samotní“, a nikoliv „francouzský komunista na stránkách novin, které sám řídí“.²⁰

Vedení FKS: limitovaná podpora

Větší zájem o dění v Československu začalo vedení francouzských komunistů, soudě alespoň podle jednání jejich sekretariátu a politbyra, projevovat od března 1968. Jedním ze závěrů zasedání jejich sekretariátu 19. března 1968 bylo „informovat o situaci v Polsku a Československu“.²¹ O dva týdny později pak členové sekretariátu rozhodli, že Dubčekův projev před Ústředním výborem KSČ má být „považován za pozitivní“, protože bojuje proti „pokusům o zpochybnění socialismu a stvrzuje pozici Československa, pokud se jedná o jeho zahraniční politiku“.²² Jinak však zůstal postoj sekretariátu spíše opatrný a zdrženlivý, přičemž největší důraz byl vždy kladen na potřebu „pokračovat ve sledování událostí vztahujících se k situaci v Československu“.²³ Dubčekův projev, který komunistický deník *L'Humanité* publikoval 1. dubna, vyzdvihoval rovněž generální tajemník francouzských komunistů Waldeck Rochet,²⁴ který Dubčekovi, Komunistické straně Československa a jejímu ústřednímu výboru popřál „veliké úspěchy v realizaci jejich programu zaměřeného na rozvoj socialismu“. Waldeck Rochet také ocenil celé polednové vedení KSČ, které podle jeho přesvědčení tvořily „osoby odhodlané bránit socialismus“. Takové odhodlání Rochet našel například v Dubčekově prohlášení, že „demokracie není anarchie“.²⁵

Pozitivní postoj francouzských komunistů k pražskému jaru však měl své meze. Vedení strany sice v jarních měsících roku 1968 hodnotilo československý vývoj spíše příznivě a snažilo se na něm vidět to kladné (což ovšem v očích FKS znamenalo spíše zachování věrnosti socialistickému táboru a Sovětskému svazu než liberalizaci

18 AD93, Archives du PCF, f. Waldeck Rochet, 307J131, dopis André Souquière sekretariátu ÚV FKS z 8.4.1968.

19 André Souquière (1908–1999), člen FKS, v letech 1948–1952 francouzský senátor, v 60. letech se angažoval v mírovém hnutí.

20 *Tamtéž*.

21 *Tamtéž*, f. Secrétariat, 2NUM4/14, usnesení sekretariátu ÚV FKS z 19.3.1968.

22 *Tamtéž*, usnesení sekretariátu ÚV FKS z 2.4.1968.

23 *Tamtéž*, usnesení sekretariátu ÚV FKS z 23.7.1968; srv. usnesení sekretariátu ÚV FKS z 1.8.1968.

24 Waldeck Rochet (1905–1983), komunistický politik a novinář, v letech 1936–1973 poslanec francouzského Národního shromáždění, v letech 1964–1972 generální tajemník FKS.

25 AD93, Archives du PCF, f. Comité central, 4AV/123, Track 1, projev Waldecka Rocheta na zasedání ÚV FKS 18.–19.4.1968.

režimu), nikdy však československý model nechápalo jako možnou inspiraci pro Francouzskou komunistickou stranu.²⁶ Českoslovenští diplomaté v Paříži však zřejmě měli o postoji francouzských komunistů poněkud optimističtější představu a jejich depeše vypovídaly o tom, že Rochet i další činitelé v jednání s Čechoslováky dávají najevo větší a otevřenější sympatie. Například Guy Besse²⁷ v rozhovoru s básníkem a československým kulturním radou v Paříži Ivo Fleischmannem na začátku července 1968 hovořil o tom, že „soudruzi kolem Rocheta, a zejména Waldeck Rochet sám, si neobvykle váží Dubčekova odvážného a konstruktivního přístupu“ a že KSČ má „plnou důvěru“ francouzských komunistů, zároveň ale tlumočil rovněž jejich obavu, „aby řízení stranického aparátu nevyklouzlo s. Dubčekovi z rukou“.²⁸ Ve své depeši z 25. července pak československý velvyslanec v Paříži Vilém Pithart informoval o protisovětských náladách ve Francouzské komunistické straně a o podpoře československého vedení: „Náš postup je považován za klidný, uvážlivý a má naprosté sympatie převážné většiny nejenom vedení, ale i členů strany. Po těchto událostech ve FKS²⁹ není tedy v celé Francii nikdo, kdo by nás nepodporoval a kdo by se nedostal na protisovětskou pozici. Projevy sympatií pro nás přicházejí ze všech stran.“³⁰ Proto pak také Rochetovy oficiální projevy podle Pitharta nakonec zůstaly „za naším očekáváním“.³¹

V létě, a zejména pak od konce července 1968 začalo v projevech francouzských komunistických představitelů o situaci v Československu zaznívat nabádání k určité opatrnosti. Například na zasedání Ústředního výboru FKS 27. července 1968 Waldeck Rochet odsoudil prohlášení „Dva tisíce slov“ s argumentem, že „ho mohou využít některé elementy nepřátelské socialismu“, a situaci v Československu označil za „nebezpečnou“. Na druhou stranu však zpochybnil, že by zde byla kontrarevoluce, zkritizoval varšavský dopis představitelů pěti států Varšavské smlouvy coby „nepřípustné vměšování do vnitřních záležitostí jiné strany a jiné země“ a eventuální intervenci do Československa označil za „katastrofu“.³² Setkání československých

26 Viz BRACKE, M.: *Which socialism? Whose détente?*, s. 149 (viz pozn. 8).

27 Guy Besse (1919–2004), filozof a komunistický politik, člen ÚV FKS v letech 1956–1985 a politbyra v letech 1967–1985.

28 *Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR*, Praha (dále jen AMZV ČR), f. Politická zpravodajství zastupitelských úřadů, IV/6, Francie, T (Tajné) 1965–69, Záznam z rozhovoru s I. Fleischmanna, který měl s členem PB ÚV FKS Guy Bessem 4.7.1968, Paříž, 10.7.1968.

29 Po sovětském odmítnutí návrhu FKS svolat konferenci evropských komunistických stran a po odmítnutí francouzských komunistů schválit varšavský dopis představitelů SSSR, Polska, NDR, Maďarska a Bulharska adresovaný vedení KSČ a obsahující kritiku jeho politiky.

30 VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970: Červenec–srpen 1968*. (Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, sv. IV/2.) Praha – Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk 1996, s. 29, dokument č. 110 – Depeše československého velvyslance ve Francii V. Pitharta o zesílení kritických postojů ve vedení FKS vůči sovětské politice v důsledku postupu SSSR v československé otázce, 25.7.1968, Paříž.

31 Viz BARTOŠEK, K.: *Zpráva o putování v komunistických archivech*, s. 223 (viz pozn. 7).

32 AD93, Archives du PCF, f. Comité central, 4AV/140, Track 1, projev Waldecka Rocheta na zasedání ÚV FKS 27.7.1968.

*Generální tajemník francouzských komunistů Waldeck Rochet (1905–1983)
v roce 1968 (foto www.wikipedia.fr)*

a sovětských politiků na přelomu července a srpna v Čierné nad Tisou a v Bratislavě pak znamenala pro vedení francouzských komunistů velkou úlevu: věřilo, že hrozba intervence je zažehnána, a v tomto duchu také o schůzkách referoval francouzský komunistický tisk.³³ „Uspokojení FKS nad výsledky rozhovorů v Čierné a v Bratislavě“ tlumočil na začátku srpna ministru školství Čestmíru Císařovi též Roland Leroy.³⁴

V srpnu 1968, krátce před sovětskou invazí, se francouzští komunisté stávali v hodnocení událostí v Československu ještě opatrnějšími. V projevech jejich činitelů často zaznívaly odsudky antisovětismu a důraz na nutnost bojovat za jednotu mezinárodního komunistického hnutí.³⁵ Tento postoj se odrazil také v oficiálních jednáních politbyra. Například na schůzi 14. srpna 1968 bylo rozhodnuto „nepomáhat revizionistickým elementům“ v Československu.³⁶

Oficiální postoj Francouzské komunistické strany reflektoval také její ústřední tiskový orgán – deník *L'Humanité*. Až do poloviny července tento list v souvislosti

33 Viz BRACKE, M.: *Which socialism? Whose détente?*, s. 166.

34 Národní archiv, Praha (dále jen NA), f. 1591 (Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971 – původní označení fondu 02/1 AÚV KSČ), karton (k.) 79, archivní jednotka (arch. j.) 118, bod k informaci 7 – Záznam rozhovoru s. Č. Císaře s tajemníkem ÚV FKS s. R. Leroy ze dne 7.8.1968 (zapsáno 9.8.1968). – Roland Leroy (nar. 1926), komunistický politik a novinář, působil ve vedení FKS (člen ÚV FKS v letech 1956–1994, člen politbyra v letech 1964–1994 a ústředního sekretariátu v letech 1960–1979). V letech 1974–1994 řídil deník *L'Humanité*.

35 Viz COURTOIS, S. – LAZAR, M.: *Histoire du Parti communiste français*, s. 355 (viz pozn. 4).

36 AD93, Archives du PCF, f. Bureau Politique 1964–1972, 2NUM4/5, usnesení politického byra ÚV FKS ze 14.8.1968.

s pražským jarem informoval pouze o diskusích v oficiálních orgánech KSČ (byly zde publikovány úryvky z prohlášení jejích vedoucích představitelů, přijatá opatření a podobně). Ve svých textech o Československu se *L'Humanité* vyhýbala pojmu „pražské jaro“³⁷ a například o kritice československého vývoje z úst východoněmeckých komunistů neinformovala vůbec.³⁸ Stejně tak centrální tiskový orgán FKS i další francouzské komunistické tiskoviny mlčely o manifestu „Dva tisíce slov“. Od července se *L'Humanité* v rámci informování o pražském jaru zaměřovala především na vztahy mezi československou a sovětskou komunistickou stranou, přičemž často zdůrazňovala, že Československo chce zůstat věrné Sovětskému svazu.³⁹ Optimistické vyznění měla rovněž informace *L'Humanité* o výsledcích ankety mezi Čechoslováky, kterou uspořádal *Večerník Praha*. Socialismus si podle tohoto průzkumu přálo zachovat osmdesát devět procent dotázaných, zatímco kapitalismus chtělo pouhých pět procent a šest procent respondentů se v anketě nevyjádřilo.⁴⁰

Dojmy „obyčejných“ francouzských komunistů

Vedení Francouzské komunistické strany si vytvářelo obraz o dění v Československu na jedné straně z československého tisku, na straně druhé pak využívalo zprávy od svých členů, kteří zde pobývali. Francouzští komunističtí „zpravodajci“ většinou hodnotili liberalizaci v Československu spíše negativně, a to ještě před rokem 1968. Například člen Ústředního výboru FKS Guy Besse, který pobýval v Československu jako člen oficiální delegace vedené Jeannette Vermeerschovou⁴¹ na začátku července 1967, upozorňoval na „neokapitalistické“ tendence, které se šíří v určitých prostředích: „Několik let jsou otevřena okna mezi Československem a různými kapitalistickými zeměmi. (...) Ale vzduch, který vane z kapitalistických zemí do Prahy, není vždy správný. (...) Někteří českoslovenští ekonomové a další, spisovatelé, novináři, stranické kádry, se nechali více či méně svést neokapitalistickými tématy.“⁴²

Také v mnoha dalších zprávách se objevovaly zmínky o tom, že Čechoslováci jsou fascinováni Západem, který si příliš idealizují. Například pražský dopisovatel *L'Humanité* Pierre Hentgès se svou manželkou Philippou v tomto duchu hovořili počátkem roku 1968 o „protagonistech neustálé frondy proti režimu“, kteří „jsou v pravém slova smyslu fascinováni Západem, jeho životním stylem, ideologií (Sartre nebo Camus)“.

37 Viz GRÉMION, P.: *Paris–Prague*, s. 67 (viz pozn. 6).

38 Sr. PACTEAU, Sylvie: *Le P.C.F. face à l'intervention soviétique en Tchécoslovaquie*. Diplomová práce na Université des sciences sociales de Grenoble, 1984, s. 14.

39 *Tamtéž*, s. 19.

40 Viz GRÉMION, P.: *Paris–Prague*, s. 69; sr. *L'Humanité* (15.7.1968).

41 Jeannette Vermeerschová (1910–2001), komunistická politička, od 30. let družka a od roku 1947 manželka generálního tajemníka FKS Maurice Thoreze, členka politického byra ÚV FKS, na funkci rezignovala na protest proti postoji vedení strany k sovětské intervenci do Československa.

42 AD93, Archives du PCF, f. Gaston Plissonnier, 264J13, dossier (sv.) 1 (1962–1967), G. Besse – Délégation du Parti en Tchécoslovaquie, 4–10 juillet 1967.

Protagonisty této frondy pak podle Hentgèsových měli být představitelé československé maloburžoazie.⁴³

Jako jeden ze zdrojů, z nichž si komunistické vedení ve Francii utvářelo představu o dění v Československu „zdola“ v období pražského jara, mohla sloužit poměrně rozsáhlá zpráva francouzských komunistů manželů Léona a Germaine Rabinowiczových,⁴⁴ kteří pobývali v Československu od 29. července do 22. srpna 1968. Již na počátku svého pobytu se v Karlových Varech setkali s „antisovětským“, když si od hlídače na parkovišti vyslechli, že „by byla situace v Československu lepší, kdyby si Rusové všechno nebrali“, a že Rusové plení Československo, zejména pak uran z Jáchymova. V Jáchymově pak byla v jedné restauraci manželům Rabinowiczovým nabídnuta k podpisu petice na podporu prezidenta Ludvíka Svobody a prvního tajemníka Ústředního výboru KSČ Alexandra Dubčeka. Mladý číšník, který je k podpisu petice vyzval, se prý domníval, že „nejlepší je Titův režim a že Jugoslávie je nejvyšší ze všech socialistických zemí“.⁴⁵

V Teplé manželé Rabinowiczovi potkali mladé československé vojáky a také oni si stěžovali na Sovětský svaz, který považovali za příčinu ekonomické stagnace: „Podle nich by se mělo Československo zbavit poručnictví Sovětského svazu, který je zaostalou zemí a nutí Československo k tomu, aby si udržovalo životní úroveň pod svými možnostmi.“ Nebylo proto překvapující, že v rozhovoru s vojáky francouzští komunisté s ruštinou nepochodili: „Mluvili jsme rusky, ale mladí vojáci nám řekli, že ruštinu nemají rádi a raději se učí němčinu.“⁴⁶

V Praze se Francouzi stali svědky setkání skupiny studentů, kteří poslouchali projev mladého anglického beatnika. Ten se v květnu 1968 účastnil protestů na barikádách v Paříži a „vysvětloval Pražanům, jak Waldeck Rochet a Séguy⁴⁷ zradili na Brežněvův rozkaz revoluci“.⁴⁸ Poté si Rabinowiczovi v Praze povídali se starší paní, která jim vysvětlila, že „Československo má zájem se orientovat na Západ, protože poté obdrží úvěry od Světové banky a bude moci modernizovat svůj průmysl“.⁴⁹

Z Prahy se vydali francouzští manželé autostopem do Terezína spolu s mladým inženýrem, podle kterého „‘takzvaný socialismus’ nebo ‘takzvaný kapitalismus’ jsou už překonané pojmy“, neboť „důležitá je výroba a ‘produktivita’“. O nacistických

43 *Tamtéž*, sv. 2 (Année 1968), Pierre et Philippa Hentgès, Note sur les circonstances qui amenèrent des changements en Tchécoslovaquie, 19.1.1968.

44 Manželé Rabinowiczovi byli členy pařížské buňky Trévis, Sekce Montmartre – 9. obvod. Jednalo se pravděpodobně o jejich soukromou cestu (nebyli součástí oficiální delegace). Germaine pocházela z Egypta a do Francie se přistěhovala v 50. letech. Léon, původem Polák s židovskými kořeny, imigroval do Francie před druhou světovou válkou. Oba se stali aktivisty FKS ve svém obvodu a také aktivními členy Asociace přátel pařížské komuny. Léon Rabinowicz také přispíval do *L'Humanité*.

45 *Tamtéž*, f. Raymond Guyot, 263J31, sv. 2 (Tchécoslovaquie Août 1968), Boîte (karton – k.) 3, Notes et impressions d'un voyage en Tchécoslovaquie du 29 juillet au 22 août 1968, s. 1.

46 *Tamtéž*, s. 2.

47 Georges Séguy (nar. 1927), komunistický politik a odborář, v letech 1967–1982 generální tajemník francouzského odborového svazu CGT (*Confédération générale du travail*).

48 *Tamtéž*, s. 2.

49 *Tamtéž*.

zločinech se mladý inženýr vyjádřil jako o „strašných“, dodal však zároveň, že „Sověti spáchali podobné zločiny“. V Terezíně se poté Rabinowiczovi setkali se starší průvodkyní, která – ač podle svých slov nebyla komunistka – kvůli nedorozuměním se Sovětským svazem a dalšími socialistickými zeměmi „celé noci“ nespala a doufala, „že se vše urovná“.⁵⁰

Rabinowiczovi poté navštívili okolí Hradce Králové, kde si nejprve vyslechli, že „ve Francii mají všichni vysokou životní úroveň, dělníci vlastní auta, život je jednoduchý a de Gaulle je velmi populární“. Teprve po dlouhém vysvětlování se Francouzům podařilo místním nastínit, jak to ve Francii „reálně“ vypadá. Rabinowiczovi však nebyli jediní, kdo byl podobným idealizováním Západu překvapen: „Potkali jsme ve stejném hotelu západního Němce, který byl rovněž překvapen idylickými představami, jež si někteří Češi o Západu dělají.“⁵¹

V Náchodě se francouzští komunisté setkali s lékařem, podle kterého byl Novotný „agent Moskvy, který v Československu vykonával obdržené rozkazy“. Lékař, ač měl „hezký byt, auto a chatu“ a na dovolené byl v Bulharsku a Jugoslávii, si stěžoval na příliš nivelizované mzdy. Ve stejném městě Rabinowiczovi navštívili také ateliér jednoho umělce: „Mladý malíř nám v rychlosti ukázal to, co dělá na objednávku různých sdružení, ale poté nám ukázal své obrazy, které považuje za svou skutečnou tvorbu. Jedná se o cyklus apokalyptických obrazů o ‘totalitním komunismu’ drtícím člověka svou propagandou. Francii naopak považuje za zemi, ve které vládne svoboda.“⁵²

V Luhačovicích, krátce před sovětskou intervencí, Rabinowiczovi hovořili s několika zaměstnanci hotelu, ve kterém byli ubytováni: „Jeden z nich nám otevřeně řekl, že je pro návrat kapitalismu.“ Povídali si také s mladou recepční, která byla znepokojená tím, že všechno, co je ve škole učili, „bylo ihned jejími rodiči popřeno“.⁵³ Na konci svého pobytu v Československu, 22. srpna, si Rabinowiczovi opět potvrdili, že Češi si Francii příliš idealizují. Potkali v Brně dělníka, který věřil, že „ve Francii se mají dělníci lépe než v Československu a že u nás [ve Francii – pozn. MK] jde ve všech ohledech všechno lépe“.⁵⁴

Na závěr zprávy Léon a Germaine Rabinowiczovi zdůraznili své rozčarování nad názory Čechoslováků: „Připadalo nám nenormální, že jsme po celou dobu naší cesty do socialistické země byli neustále nuceni obhajovat myšlenky socialismu a vyvracet propagandu ve prospěch kapitalistického režimu, představovaného jako prosperující, liberální atd.“ Jako poučení ze své cesty vyvodili nutnost pokračovat v „ideologickém boji“.⁵⁵

Zprávy „obyčejných“ francouzských komunistů i neoficiální (nepublikované) zprávy členů vedení Francouzské komunistické strany z Československa tak zřetelně kontrastovaly s reportážemi z pera intelektuálů, které publikovaly francouzské prokomunistické časopisy (nikoliv ovšem *L'Humanité*). Francouzští komunisté pobývající

50 *Tamtéž*, s. 3.

51 *Tamtéž*, s. 4.

52 *Tamtéž*, s. 5.

53 *Tamtéž*.

54 *Tamtéž*.

55 *Tamtéž*, s. 6.

v Československu byli nejvíce překvapení idealizací Západu a z rozhovorů s místními lidmi navíc nabyli dojmu, že většina Čechoslováků si nepřeje nic jiného než návrat kapitalismu. I když francouzští komunisté, jejichž zprávy o pobytu v Československu se zachovaly, tvořili jen nepatrný zlomek početné členské základny Francouzské komunistické strany, lze předpokládat, že zdaleka ne u všech francouzských komunistů našlo liberalizující Československo pochopení. Tento obraz pražského jara však zůstal víceméně „interním“ a neobjevil se ani ve francouzském komunistickém tisku, ani během jednání Ústředního výboru FKS.

Rovněž vedení KSČ si vytvářelo vlastní představu o reflexi pražského jara mezi řadovými francouzskými komunisty. Sloužily mu k tomu mimo jiné rozhovory s členy jejich stranického vedení. Výše zmíněný Roland Leroy tak například na začátku srpna 1968 informoval ministra školství Čestmíra Císaře, že „členská masa“ FKS není ve svém postoji k pražskému jaru jednotná a že není „stanovisko vedení Francouzské komunistické strany jednoznačně přijímáno a chápáno“. Leroy se prý setkal s tím, že „někteří členové strany, i funkcionáři, nechtějí ustoupit od svého sentimentálně založeného přesvědčení, že „co činí Sovětský svaz, dobře činiť“. Podle Leroye tak „bude třeba určité doby a výchovné práce, než všichni v FKS pochopí podstatu tzv. československého případu“.⁵⁶ Čestmír Císař ve svých *Pamětech* později uvedl, že právě díky rozhovorům s Leroyem tenkrát pochopil postoj Waldecka Rocheta a Georgese Marchaise,⁵⁷ kteří sice „překonali stalinismus, ale nedospěli k demokratickému modelu socialismu, nenásledovali své italské soudruhy a nemohli plně přijmout ani československý experiment“.⁵⁸

Diplomat Rochet: tanec mezi vejci

Většina historiků dnes při hodnocení role generálního tajemníka francouzských komunistů Waldecka Rocheta během pražského jara zdůrazňuje na jedné straně Rochetovu vůli zabránit intervenci do Československa a na straně druhé pak jeho omezený manévrovací prostor, jehož hranice končily tam, kde by končilo také přátelství Francouzské komunistické strany se Sovětským svazem.⁵⁹ Rochet byl představitelem takzvaného chruščovovského křídla mezi francouzskými komunisty, tedy zastánce umírněné destalinizace podobně jako Nikita Chruščov. V roce 1964, kdy Rochet stanul v čele strany, se však v Sovětském svazu ujal moci Leonid Brežněv, a Rochet

56 NA, f. 1591, k. 79, arch. j. 118, bod k informaci 7 – Záznam rozhovoru s. Č. Císaře s tajemníkem ÚV FKS s. R. Leroy.

57 Georges Marchais (1920–1997), komunistický politik, od roku 1959 člen ÚV FKS i jeho politbyra, v letech 1972–1994 generální tajemník FKS, od roku 1973 do konce života poslanec francouzského Národního shromáždění.

58 CÍSAŘ, Čestmír: *Paměti: Nejen ze zákulisí Pražského jara*. Praha, SinCon 2005, s. 952.

59 Srv. např. BRACKE, M.: *Which socialism? Whose détente?*, s. 151 n. (viz pozn. 8); BARTOŠEK, K.: *Zpráva o putování v komunistických archivech*, s. 222 (viz pozn. 7); LAZAR, M.: *Le communisme*, s. 39 n. (viz pozn. 1); COURTOIS, S. – LAZAR, M.: *Histoire du Parti communiste français*, s. 353 (viz pozn. 4).

tak ztratil podporu Moskvy. Musel navíc čelit poměrně silnému konzervativnímu křídlu ve své straně (takzvaným thorezovcům), mezi které patřili například Jacques Duclos⁶⁰ či vdova po bývalém generálním tajemníkovi Maurici Thorezovi⁶¹ Jeannette Vermeerschová. Pro konzervativní frakci zůstávalo přátelství se Sovětským svazem nezpochybnitelným imperativem, a proto její představitelé odmítali kroky, které by vedly ke zhoršování vztahů se sovětskými komunisty.⁶² Oficiální „podpora“ pražského jara ze strany francouzských komunistů tak nemohla nikdy být příliš explicitní. Lze proto souhlasit s Maud Brackeovou, která Rochetův postoj k pražskému jaru definovala jako „benevolentní toleranci“ či „formální a limitní podporu“.⁶³ Přesto se Rochet snažil diplomatickou cestou intervenci odvrátit, a rozhodl se proto jednat jak s československými, tak i se sovětskými soudruhy. Rochetovy usmířovací aktivity, které však z perspektivy pozdějšího vývoje nelze označit za příliš úspěšné, se ve skutečnosti spíše podobaly, jak poznamenal Karel Bartošek, „tanci mezi vejci“.⁶⁴

Waldeck Rochet zahájil své diplomatické mise v polovině července 1968. Nejprve podnikl cestu do Moskvy, kde se 15. července setkal s tajemníky Ústředního výboru KSSS Michailem Suslovem, Borisem Ponomarevem a Andrejem Kirilenkem, následujícího dne pak i s generálním tajemníkem Leonidem Brežněvem. Návštěva Moskvy byla částečně Rochetovou iniciativou, zároveň se však generální tajemník francouzských komunistů snažil vyhovět tlaku jiných komunistických stran (například tajemníka Maďarské sjednocené dělnické strany Zoltána Komacsina) i francouzské nekomunistické levice (Guy Mollet⁶⁵ explicitně žádal Rocheta, aby

60 Jacques Duclos (1896–1975), komunistický politik a zakládající člen FKS, od roku 1926 člen jejího vedení a od 30. let druhý muž strany po Maurici Thorezovi, jehož po dobu nemo-ci v letech 1950–1953 zastupoval jako prozatímní generální tajemník FKS, po Thorezově návratu zůstal vlivnou osobností v nejužším vedení strany. Po dobu německé okupace byl zodpovědný za činnost ilegální FKS. V letech 1926–1958 poslanec francouzského Národního shromáždění (po vzniku Lidové fronty v roce 1936 se stal jeho místopředsedou), v letech 1959–1975 zasedal v Senátu. Byl komunistickým kandidátem v prezidentských volbách v roce 1969. Důležité funkce plnil i v rámci mezinárodního komunistického hnutí.

61 Maurice Thorez (1900–1964), komunistický politik a zakládající člen FKS, od roku 1930 až do své smrti stál v jejím čele jako generální tajemník. Od roku 1932 do konce života poslanec francouzského Národního shromáždění, po vzniku Lidové fronty v roce 1936 vstoupil do vlády. V roce 1939 dezertoval z armády a válku prožil v Sovětském svazu. V letech 1946–1947 byl místopředsedou francouzské vlády.

62 Obdiv francouzských komunistů k Sovětskému svazu („Stalinově zemi“) byl velmi silný již před druhou světovou válkou a ještě jej umocnila sovětská „porážka fašismu“ (srv. LAZAR, M.: *Le communisme*, s. 37). K francouzskému stalinismu srv. též GOULEMOT, Jean-Marie: *Pour l'amour de Staline: La face oubliée du communisme français*. Paris, CNRS éditions 2009.

63 BRACKE, M.: *Which socialism? Whose détente?*, s. 151 n.

64 BARTOŠEK, K.: *Zpráva o putování v komunistických archivech*, s. 230.

65 Guy Mollet (1905–1975), socialistický politik, v letech 1946–1969 generální tajemník strany Francouzská sekce Dělnické internacionály (*Section Française de l'Internationale Ouvrière* – SFIO), z níž v roce 1969 vznikla Socialistická strana. Od osvobození Francie do konce 60. let zastával různé ministerské funkce, v letech 1956–1957 byl francouzským premiérem.

Pražskou misi generálního tajemníka Francouzské komunistické strany ještě provázely úsměvy. Zleva Alexander Dubček, v pozadí předseda vlády Oldřich Černík, Waldeck Rochet a ministr školství Čestmír Císař na sekretariátu ÚV KSČ 19. července 1968 (repro Fotoarchiv ČTK)

„intervenoval v Moskvě ve prospěch současného vedení KSČ“).⁶⁶ Rochetova návštěva Moskvy se zároveň uskutečnila jen několik dní poté, co francouzští komunisté obdrželi dopis „o situaci v Československu“ z Kremlu adresovaný západoevropským komunistickým stranám. Dopis způsobil ve vedení FKS paniku, neboť jeho vyznění naznačovalo, že sovětská invaze do Československa je velmi reálná.⁶⁷

O stručném obsahu moskevských schůzek pak Rochet referoval před ústředním výborem své strany na zasedání 27. července. Michail Suslov mu vyjevil znepokojení sovětských komunistů nad osudem Československa, neboť v něm prý „reakční síly ohrožují socialismus“ a vedení KSČ ztratilo nad situací kontrolu. Varoval proto, že když to bude nutné, Sověti podniknou intervenci. Brežněv pak v diskusi s Rochetem použil podobné argumenty a formuloval dilema: „buď zůstat se založenýma rukama a připustit, aby byla po dvaceti letech změněna hranice socialismu, nebo zasáhnout a přijmout krajní opatření“.⁶⁸ Waldeck Rochet se dle svých slov snažil

⁶⁶ BRACKE, M.: *Which socialism? Whose détente?*, s. 162 n.

⁶⁷ *Tamtéž*, s. 162.

⁶⁸ AD93, Archives du PCF, f. Comité central, 4AV/140, Track 1, projev Waldecka Rocheta na zasedání ÚV FKS 27.7.1968; srv. též FABIEN, J. (ed.): *Kremlin-PCF*, s. 51–58 a 61–73 (viz

Sověty v Moskvě přesvědčit, aby v Československu vojensky nezasahovali, a Suslova před důsledky intervence varoval: „Nechat Československo padnout do imperialistického tábora by mělo velmi vážné důsledky. Ale uchýlit se ke krajním prostředkům by také mělo velmi vážné důsledky. (...) Sovětská intervence v Maďarsku byla kvůli kontrarevoluci oprávněná a nutná. Ale nyní se bude intervence těžko zdůvodňovat.“⁶⁹ Brežněvovi pak navrhl svolat k situaci v Československu konferenci evropských komunistických a dělnických stran, což ovšem Moskva odmítla. Rochet poté zaslal jménem politbyra Ústředního výboru FKS Brežněvovi list, ve kterém odmítl podpořit zmíněný varšavský dopis, případnou intervenci v Československu označil za nepřipustné vměšování do záležitostí jiné strany a varoval, že by se násilné ukončení pražského jara stalo „opravdovou katastrofou pro mezinárodní komunistické hnutí“.⁷⁰ Na závěr svého poměrně dlouhého projevu na červencovém zasedání ústředního výboru pak Waldeck Rochet zdůraznil, že jeho strategií k vyřešení československé krize je nalézt dohodu, a byl za to odměněn bouřlivým potleskem.⁷¹

Sověti si však Rochetův pohled na vývoj v Československu vyložili poněkud odlišně. Na plenárním zasedání Ústředního výboru KSSS 17. července Brežněv k moskevským jednáním uvedl: „Soudruh Rochet vyslovil vážné znepokojení nad stavem věcí v Československu a na závěr našeho rokování prohlásil, že se plně připojuje k dopisu, který byl jménem varšavské schůzky zaslán vedení KSČ, že bude během rokování s Dubčekem hájit stanovisko tohoto dopisu a vši silou doporučovat předsednictvu ÚV KSČ, aby pozorně vyslechlo hlas KSSS...“⁷²

pozn. 11). Český překlad stenografického záznamu rozhovoru W. Rocheta s L. I. Brežněvem viz VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970: Prosinec 1967 – červenec 1968*. (Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, sv. IV/1.) Praha – Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk 1995, s. 305–309, zde s. 308, dokument č. 95 – Stenografický záznam rozhovoru W. Rocheta s L. Brežněvem k vyvrcholení krize ve vztazích KSSS a KSČ, pořízený J. Kanapou, 16.7.1968, Moskva.

69 AD93, Archives du PCF, f. Gaston Plissonnier, 264J14, sv. 2 (Les relations PCF–PCUS), Sténogramme de l'entretien entre Waldeck Rochet et Mikhaïl Souslov à Moscou, le 15 juillet 1968, s. 11. V podobném duchu Waldeck Rochet vysvětloval své stanovisko ještě před cestou do Moskvy 11.7.1968 sovětskému velvyslanci v Paříži Valerianu A. Zorinovi (VONDROVÁ, Jitka (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970: Dokumenty ÚV KSSS 1966–1970*. (Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, sv. IV/4.) Praha – Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. – Doplněk 2011, s. 168, pozn. 1 k dokumentu č. 52 – Usnesení 91. schůze politbyra ÚV KSSS k bodu 31: K odpovědi pro Ústřední výbor Francouzské komunistické strany, 18.7.1968, Moskva).

70 AD93, f. Comité central, 4AV/141, Track 1, projev Waldecka Rocheta na zasedání ÚV FKS 27.7.1968; srv. též FABIEN, J. (ed.): *Kremlin–PCF*, s. 99–104. Český překlad dopisu viz VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J. (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970*, sv. 1, s. 337–339, zde s. 338, dokument č. 108 – Dopis politbyra FKS L. I. Brežněvovi, jímž se FKS odmítla připojit k tzv. varšavskému dopisu, 23.7.1968, Paříž. O obsahu dopisu politické byro ÚV FKS informovalo i velvyslanec Viléma Pitharta (srv. *tamtéž*, s. 339, pozn. 1).

71 AD93, Archives du PCF, f. Comité central, 4AV/141, Track 1, projev Waldecka Rocheta na zasedání ÚV FKS 27.7.1968.

72 VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J. (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970*, sv. 1, s. 316–321, zde s. 318, dokument č. 98 – Záznam vystoupení L. I. Brežněva na plenárním

Po návštěvě Moskvy se vydal Waldeck Rochet do Prahy. Delegace francouzských a československých komunistů spolu jednaly 19. července, vzájemné setkání nepřineslo ale žádný zásadní obrat ve vztazích francouzských komunistů s československými ani sovětskými partnery. Podle Rolanda Leroye si Rochet odnesl z jednání s Dubčekem spíše pozitivní dojmy. Rozhovory v Praze prý Rocheta přesvědčily o tom, že „cesta, kterou českoslovenští komunisté nastoupili, odpovídá základním potřebám i specifickým podmínkám země, že vedení strany má situaci v ruce a je si vědomo krajností i projevů antikomunismu ... že okolo nového vedení KSČ se vytvořila jednota převážné části strany a veřejnosti, že vzrostla jeho autorita, která mu dovoluje situaci i úkoly zvládat“, a proto „jakýkoliv zvrat zvenčí, směřující ke zvratu od nastoupené cesty v Československu, by představoval ve svých důsledcích nesmírné neštěstí pro celé komunistické hnutí, zejména v západních zemích“.⁷³ Pro Dubčka a československé komunisty však zřejmě nebyly vztahy s Francouzskou komunistickou stranou nijak výrazně důležitější než vztahy s jinými západoevropskými komunistickými stranami.⁷⁴

Větší dopad než samotné jednání však měl záznam, který během něj pořídil Rochetův doprovod Jean Kanapa.⁷⁵ Pražský rozhlas totiž odvysílal v lednu 1970 projev tajemníka Ústředního výboru KSČ Aloise Indry přednesený v Prostějově, ve kterém Indra prohlásil, že delegace Francouzské komunistické strany, která pobývala v Praze v listopadu 1969, předala československé vládě písemný záznam z jednání mezi Rochetem a Dubčekem z 19. července 1968.⁷⁶ Podle Indry se tehdy Dubček pozitivně vyjadřoval o Klubu 231, obnovující se sociální demokracii či prohlášení „Dva tisíce slov“. Indrův projev odvysílaný československým rozhlasem vyvolal mezi francouzskými a československými komunisty mírné napětí – Francouzi dali písemně najevo své znepokojení a požádali Prahu o vysvětlení Indrova citování dokumentu.⁷⁷ Nový generální tajemník Ústředního výboru KSČ Gustáv Husák na žádost odpověděl v červnu 1970 dopisem, ve kterém vyjádřil nad vzniklou situací politování. Z aféry však obvinil zejména „francouzské reakční síly“,⁷⁸ které prý zneužily Indrovo „chybné

zasedání ÚV KSSS 17. července 1968 k výsledkům a závěrům varšavské schůzky, 18.7.1968, Moskva.

73 NA, f. 1591, k. 79, arch. j. 118, bod k informaci 7 – Záznam rozhovoru s. Č. Císáře s tajemníkem ÚV FKS s. R. Leroy.

74 Například *Rudé právo* o návštěvě delegace FKS informovalo jen velmi stručně (srv. Soudruh Waldeck Rochet v Praze. In: *Rudé právo* (20.7.1968), s. 1; Waldeck Rochet odcestoval. In: *Tamtéž* (21.7.1968), s. 1).

75 Jean Kanapa (1921–1978), komunistický politik, člen ÚV FKS, od roku 1975 člen politického byra.

76 Podle Georgese Marchaise francouzští komunisté skutečně svým soudruhům v Praze dokument v listopadu 1969 zapůjčili, ovšem Gustáv Husák jim prý tehdy slíbil, že ho použijí jen pro interní potřebu (srv. AD93, Archives du PCF, f. Comité central, 4AV/1827, Track 1, projev Georgese Marchaise na zasedání ÚV FKS 20.–21.5.1970).

77 NA, f. 1591, k. 128, arch. j. 204, záznam ze 174. schůze předsednictva ÚV KSČ 5.6.1970, bod 10 – dopis FKS Gustávu Husákovi z 26.5.1970.

78 Aféru s Kanapovými poznámkami využil zejména Roger Garaudy, který obvinil vedení FKS, že stenogram poskytlo vedení KSČ záměrně s vědomím, že bude využit proti Dubčekovi.

prohlášení“, nevhodně rozšířené rozhlasem, tiskem i televizí.⁷⁹ Aby Francouzská komunistická strana předešla spekulacím o obsahu schůzky mezi Rochetem a Dubčekem – a zároveň ve snaze reagovat na publikaci úryvků z Kanapova záznamu v nekomunistickém tisku⁸⁰ – rozhodla se zveřejnit jej v *L'Humanité* z 18. května 1970. Redakce v úvodu k dokumentu zdůraznila, že publikace Kanapových poznámek nemůže v žádném případě představovat nějaké „odhalení“, neboť obsahují pouze již veřejně známé Dubčekovy názory, a proto také nemohou být proti nikomu použity jako „důkaz“ k jakémukoliv obvinění.⁸¹

Některé pasáže záznamu však byly v *L'Humanité* vynechány, jednalo se zejména o informace o vojenských otázkách.⁸² Podle stenogramu z jednání mezi Rochetem a Dubčekem zachovaného v archivu Francouzské komunistické strany se Dubček například vyjadřoval k ochraně západních hranic: „Sověti říkají: oslabili jste západní hranici. Ale my jsme jim přece dali naše plány, naše vojenské plány, abychom ukázali, že jsme hranice naopak posílili. Koněv a další sovětsští generálové přijeli. Podívali se a Brežněvovi řekli: 'Všechno je v pořádku.' Máme více sil na západních hranicích než dříve! Proč? Protože jsme si dokonale vědomi situace. To byla také první věc, kterou jsme v lednu udělali: dali jsme ministerstvu obrany příkaz posílit západní hranici. Mluvme o manévrech [myšleno vojenské cvičení Šumava – pozn. MK]. Sovětské jednotky právě opouštějí naše území. Ale, soudruhu Waldecku Rochete, to já a Černík jsme iniciovali toto cvičení. Proč? Abychom celému světu dokázali, že jsme integrální součástí Varšavské smlouvy. Aby Bonn dobře viděl ... že někdo za námi stojí.“⁸³ *L'Humanité* nepublikovala ani část záznamu popisující reakci Dubčeka na informaci, kterou během rozhovoru s francouzskou komunistickou delegací obdržel. Podle Kanapových záznamů Dubček prohlásil: „Tady to máme. Agentura TASS nám oznamuje, že jsme zváni do Moskvy. To od agentury TASS se o tom

K reakci KSČ na Garaudyho obvinění srv. např.: Oč vlastně šlo na schůzce Waldecka Rocheta s A. Dubčekem v červenci 1968. In: *Rudé právo* (22.5.1970), s. 6.

79 AD93, Archives du PCF, f. Gaston Plissonnier, 264J14, sv. 4 (Année 1970), Session du CC, Vitry, 13.–15.10.1970; NA, f. 1591, k. 131, arch. j. 206, záznam ze 176. schůze předsednictva ÚV KSČ 19.6.1970, bod 23 – dopis KSČ Francouzské komunistické straně z června 1970.

80 Části dokumentu předtím publikoval 13. května 1970 deník *Le Monde* a byly otištěny též v květnovém čísle měsíčníku *Politique Aujourd'hui*.

81 Notes prises au cours de l'entretien entre Waldeck Rochet et Alexandre Dubcek à Prague, le 19 juillet 1968. In: *L'Humanité* (18.5.1970), s. 5. Mezi francouzskými komunisty se tehdy šířila rovněž informace, že Kanapovy poznámky mají být údajně využity v připravovaném procesu proti Dubčekovi (srv. např. AD93, Archives du PCF, f. Comité central, 4AV/1827, Track 1, projev Georgese Marchaise na zasedání ÚV FKS 20.–21.5.1970).

82 Záznam z jednání včetně vynechaných pasáží v *L'Humanité* je k dispozici v edici: FABIEN, J. (ed.): *Kremlin-PCF*, s. 77–96; český překlad (s některými vynechanými pasážemi) viz VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J. (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970*, sv. 1, s. 324–330, dokument č. 102 – Záznam z rozhovoru W. Rocheta s vedením KSČ v Praze 19. července 1968 k současné situaci ve vztazích KSČ a KSSS, 19.7.1968, Praha.

83 AD93, Archives du PCF, f. Gaston Plissonnier, 264J14, sv. 1 (Les relations PCF-PCT,) Stenogramme de l'entretien entre Waldeck Rochet et Alexandre Dubček à Prague le 19 juillet 1968 (16 heures – 18h45), s. 18 n. Citovaná pasáž je v českém překladu vynechána.

dozvídáme.“⁸⁴ Podle Kanapy poté novou informaci „českoslovenští soudruzi“ projednávali a vykazovali „známky nervozity“: „Kdybychom tam jeli, národ by byl nespokojen. Byli jsme již třikrát za hranicemi, třikrát, abychom diskutovali o naší zemi. Jednou v Drážďanech a dvakrát v Moskvě. Proč nepřijedou oni k nám? Jak bychom mohli jet do Moskvy po dopise z Varšavy?“⁸⁵ Stejně tak francouzský komunistický deník nezveřejnil závěrečné věty schůzky, kdy údajně Dubček nebo Císař prohlásil: „Mluví se o kontrarevoluční situaci. Ale přece zde již šest měsíců v ulicích nebyla jediná manifestace proti socialismu, vládě, straně! (...) Vše, co žádáme, je, aby nás nechali v klidu, aby nás nechali dělat naši politiku, aby nám nechali čas.“⁸⁶

Sovětská intervence a francouzští komunisté

Na intervenci vojsk Varšavské smlouvy do Československa reagovalo vedení Francouzské komunistické strany relativně rychle. Její politické byro vydalo oficiální deklaraci k událostem v Československu již 21. srpna 1968 v jedenáct hodin dopoledne a vyjadřovalo v ní mimo jiné „překvapení“ a „odmítnutí“ (*réprobation*) vojenské intervence v Československu. Takovéto řešení nebylo podle francouzských komunistů v souladu s principy vzájemných vztahů mezi komunistickými stranami: „Problémy, které vyvstávají mezi komunistickými stranami, musí být zkoumány a řešeny pomocí bratrských diskusí během bilaterálních a multilaterálních jednání, při respektování suverenity každé země, svobodného rozhodnutí každé strany a v duchu proletářského internacionalismu.“⁸⁷ Podobné vyznění měla také rezoluce Ústředního výboru FKS, zveřejněná o den později. Opět se zde objevil požadavek suverenity: „Každá komunistická strana musí nezávisle a na bázi marxismu-leninismu rozhodovat o své politice, formách jednání, metodách boje.“ V deklaraci členové ústředního výboru prohlašovali, že s vojenskou intervencí „nesouhlasí“ (*désapprouve*).⁸⁸ Pozdější náarážky na změnu oficiálního postoje vedení strany (zmírnění původního „odmítnutí“ na „nesouhlas“) odmítalo vedení FKS s tím, že se jedná o synonyma.⁸⁹

Nebylo překvapující, že československé velvyslanectví v Paříži reakci francouzských komunistů na sovětskou intervenci sledovalo a o jejich postoji referovalo do Prahy. Například ve své depeši ze 24. srpna, odeslané po „hodinovém rozhovoru“ s Waldeckem Rochetem, informoval Vilém Pithart Prahu o opakovaném ujištění generálního tajemníka, že pozice jeho strany je jasná a že je třeba „především zdůrazňovat odsouzení okupace“. Zároveň ale Rochet Pithartovi naznačil, že jeho možnosti jako

84 Poslední zde citovaná věta v české edici chybí.

85 *Tamtéž*, s. 25; VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J. (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970*, sv. 1, s. 324–330, dokument č. 102, s. 328.

86 *Tamtéž*, s. 30. Část této pasáže v české edici schází.

87 AD93, Archives du PCF, f. Gaston Plissonnier, 264J14, sv. 1 (Les relations PCF–PCT), Déclaration du BP du PCF sur les événements de Tchécoslovaquie (21.8.1968, 11h).

88 *Tamtéž*, sv. 2 (Positions du PCF), rezoluce ÚV FKS z 22.8.1968.

89 Viz LAZAR, M.: *Le communisme*, s. 39 (viz pozn. 1).

generálního tajemníka Ústředního výboru FKS jsou omezené a odsouzení intervence ne zcela jednoznačné, když uvedl, že vedení strany „musí brát ohled na některé méně progresivní části členstva a že svým postojem nechtějí uzavřít možnosti kontaktu se SSSR“.⁹⁰

Oficiálně však na svém „nesouhlasném“ postoji vedení francouzských komunistů setrvalo i v následujících měsících, přičemž nezapomínalo pravidelně zdůrazňovat, proč tak činí. Na zasedání politického byra Ústředního výboru FKS 13. září 1968 bylo například rozhodnuto „připomínat, že naše strana přijala svůj postoj na základě těchto principů: třídní boj za záchranu socialismu v Československu, proletářský internacionalismus, nezasahování do vnitřních záležitostí bratrských stran“. Politbyro přitom opět zopakovalo tezi o absenci kontrarevoluce v Československu: „V momentě vojenské intervence, a to i se zřetelem na aktivitu antisocialistických elementů, které jsme vždy odsuzovali, nebyla, jak ukazují fakta, kontrarevoluční situace. Ukázalo se, že KSČ, s pomocí socialistických zemí a s podporou ostatních komunistických stran, mohla sama v sobě nalézt sílu k překonání problémů.“ Rezoluce politického byra připomínala také několik principů, které Francouzská komunistická strana ctí, jako například svobodné rozhodování každé strany, respektování suverenity a teritoriální integrity, proletářský internacionalismus či rovnost mezi jednotlivými komunistickými stranami. Podle politbyra byly tyto principy vojenskou intervencí porušeny.⁹¹ Také na zasedáních ústředního sekretariátu strany se probíral postoj francouzských komunistů k dění v Československu. Například 27. srpna 1968 se sekretariát usnesl „přikládat velkou důležitost výkladu strany o událostech v Československu a o postoji ÚV“.⁹² V následujících týdnech pak zdůrazňoval potřebu „znovu potvrdit“ pozici FKS⁹³ a „ukazovat, že postoj naší strany je správný“.⁹⁴

Argumenty z deklarace politického byra z 21. srpna či z prohlášení Ústředního výboru FKS vydaného o den později pak zazněly z úst francouzských komunistů ještě mnohokrát. Bylo tomu tak například na zasedání ústředního výboru v říjnu 1968, na kterém se události v Československu staly jedním z nejdiskutovanějších témat. Řečníci zde připomínali, že se jednalo o neoprávněný zásah do vnitřních záležitostí strany, který je v socialismu nepřijatelný,⁹⁵ že vedení KSČ mělo podporu celé strany

90 VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J. (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970*, sv. 2, s. 257, dokument č. 160 – Depeše V. Pitharta o rozhovoru s generálním tajemníkem ÚV FKS W. Rochetem o možnosti svolat konferenci komunistických a dělnických stran k situaci v Československu, 24.8.1968, Paříž.

91 AD93, Archives du PCF, f. Bureau Politique 1964–1972, 2NUM4/5, usnesení politického byra ÚV FKS z 13.9.1968.

92 *Tamtéž*, f. Secrétariat, 2NUM4/14, usnesení sekretariátu ÚV FKS z 27.8.1968.

93 *Tamtéž*, usnesení sekretariátu ÚV FKS z 10.9.1968.

94 *Tamtéž*, usnesení sekretariátu ÚV FKS ze 17.9.1968.

95 *Tamtéž*, f. Comité central, 4AV/143, Track 1, projev Yanna Viense na zasedání ÚV FKS 20.–21.10.1968.

i lidových mas⁹⁶ a že v Československu nebyla kontrarevoluce.⁹⁷ Také André Stil,⁹⁸ o dvanáct let dříve horlivý zastánce sovětské intervence v Maďarsku, kritizoval okupaci z roku 1968, která podle něj uškodila socialismu. Nebezpečím pro Československo podle Stila totiž nebyli ti, kteří chtěli socialismus napravovat, ale politika Antonína Novotného.⁹⁹ Étienne Fajon¹⁰⁰ i Jacques Duclos pak ve svých projevech poukázali na rozdíl mezi současnou situací a poměry v Maďarsku před dvanácti lety: zatímco sovětská intervence v roce 1956 se podle nich uskutečnila na žádost samotných maďarských komunistů, takže se jednalo o „bratrskou pomoc“, v Československu takový případ nenastal.¹⁰¹

Zdůvodňování postoje Francouzské komunistické strany, které bylo v jejích ústředních orgánech poměrně časté, se ale neodrazilo ve stranickém tisku. Po srpnové intervenci referovala *L'Humanité* o Československu spíše neutrálně, bez vysvětlení a analýz, přičemž většinou pouze přebírala zprávy z československé a sovětské tiskové kanceláře.¹⁰² Citace ze sovětské *Pravdy* běžně zůstávaly bez jakéhokoliv komentáře, postupem doby byl v článcích stále častěji citován „budoucí československý Gomuška“ Gustáv Husák.¹⁰³

O způsobu, jakým *L'Humanité* psala o potlačení pražského jara a následné „normalizaci“, informovalo Prahu v září 1969 československé velvyslanectví v Paříži. Ve zprávě se konstatuje, že „po skončení loňských jednání v Moskvě *L'Humanité* referovala především o průběhu normalizace v ČSSR a odrážela útoky buržoazního tisku i tisku nekomunistické levice, které ji kritizovaly pro ‘konformní postoj’“. Zároveň zpráva naznačovala již známé dilema mezi platností „nesouhlasu“ s intervencí a dobrými vztahy se Sovětským svazem: „Komunistický tisk odrážel tyto útoky v tom smyslu, že FKS setrvává na svém postoji z 21. 8. 1968, že se však za žádnou cenu nenechá vmanévrovat do antisovětismu.“¹⁰⁴

96 *Tamtéž*, 4AV/145, Track 1, projev Luciena Matheye na zasedání ÚV FKS 20.–21.10.1968.

97 *Tamtéž*, 4AV/145, Track 2, projev Paula Courtieu na zasedání ÚV FKS 20.–21.10.1968; *tamtéž*, 4AV/146, Track 1, projev Henriho Martina na zasedání ÚV FKS 20.–21.10.1968.

98 André Stil (1921–2004), spisovatel, novinář a scenárista, člen ÚV FKS, v letech 1950–1958 šéfredaktor *L'Humanité*.

99 *Tamtéž*, 4AV/142, Track 1, projev André Stila na zasedání ÚV FKS 20.–21.10.1968.

100 Étienne Fajon (1906–1991), člen politického byra a sekretariátu ÚV FKS, v letech 1958–1974 ředitel deníku *L'Humanité*.

101 *Tamtéž*, 4AV/147, Track 1, projev Étienne Fajona na zasedání ÚV FKS 20.–21.10.1968; *tamtéž*, 4AV/148, Track 3, projev Jacquesa Duclose na zasedání ÚV FKS 20.–21.10.1968.

102 Viz BRACKE, M.: *Which socialism? Whose détente?*, s. 222 (viz pozn. 8).

103 TATU, Michel: *L'Hérésie impossible: Chronique du drame tchécoslovaque*. Paris, B. Grasset 1968, s. 267–273. Citováno podle: PACTEAU, S.: *Le P.C.F. face à l'intervention soviétique en Tchécoslovaquie*, s. 47 (viz pozn. 38).

104 AMZV ČR, f. Politická zpravodajství zastupitelských úřadů, IV/6, Francie, Paříž 1969, politická zpráva č. 29 z 25.9.1969.

Garaudy versus Vermeerschová

Dva nejvýraznější nesouhlasné názory s oficiálním postojem Francouzské komunistické strany vůči československým událostem patřily Rogeru Garaudy a Jeannette Vermeerschové. Zatímco Garaudy kritizoval stranické vedení za to, že intervenci nedostatečně odsoudilo, a vyzýval ke kritičtějšímu postoji vůči Sovětskému svazu, vdova po bývalém generálním tajemníkovi Maurici Thorezovi se naopak domnívala, že francouzští komunisté měli intervenci oficiálně odsouhlasit a podpořit.

Již na začátku září 1968 Roger Garaudy v dopise Waldecku Rochetovi nabádal k tomu, aby strana zastávala jasný postoj, trvala na odsouzení sovětské intervence a nepřipustila žádný kompromis ve vztahu ke „zločinu spáchanému proti socialismu v Československu“.¹⁰⁵ Garaudy také nezapomínal obhajovat Alexandera Dubčeka. Podle něj chtěl Dubček v KSČ zavést leninskou koncepci vedení, takže v Československu nemohl být a nebyl ohrožen ani socialismus, ani mír, a intervence tedy byla neodůvodnitelná.¹⁰⁶ Většinu svých kritických argumentů vůči rozbíhající se „normalizaci“ v Československu a pasivnímu postoji francouzských komunistů pak Garaudy formuloval na zasedání Ústředního výboru FKS o rok později. Upozornil na represe, panování „policejního režimu“ a „obnovení stalinismu“ v Československu a varoval, že pokud k tomu francouzští komunisté budou i nadále mlčet, stanou se komplici toho, co se v „normalizovaném“ Československu děje. Takovýto postoj mohl mít podle Garaudyho navíc negativní vliv na členy Francouzské komunistické strany, kteří se mohou domnívat, že nesouhlas se sovětskou intervencí byl chybou: „Musíme lidem říci, že socialismus, který chceme zavést ve Francii, není ten, který je dnes vnucen Československu,“ apeloval Garaudy na stranické vedení.¹⁰⁷

Roger Garaudy se pro francouzské komunistické vedení stal „heretikem“, když svou kritiku intervence a „normalizace“ v Československu začal stále častěji prezentovat veřejně. Jeho soudruhům se například nelíbilo, že ve své knize *Odložená svoboda*¹⁰⁸ psal o pražském jaru jako o možném modelu pro Francouzskou komunistickou stranu, kritiky se dočkala rovněž jeho kniha *Velký obrat socialismu*.¹⁰⁹ Roger Garaudy se k Československu vyjadřoval i za hranicemi Francie. Již koncem srpna 1968 například poskytl rozhovor Československé tiskové kanceláři, ve kterém odsoudil vojenskou intervenci,¹¹⁰ a podobně se vyjádřil také pro jugoslávský list

105 AD93, Archives du PCF, f. Bureau politique 1964–1972, 2NUM4/5, dopis Rogera Garaudyho adresovaný Waldecku Rochetovi z 2.9.1968.

106 *Tamtéž*, f. Comité central, 4AV/142, Track 2, projev Rogera Garaudyho na zasedání ÚV FKS 20.–21.10.1968.

107 *Tamtéž*, 4AV/649, Track 3, projev Rogera Garaudyho na zasedání ÚV FKS 13.–14.10.1969.

108 GARAUDY, Roger: *La Liberté en sursis: Prague 1968*. Paris, Fayard 1968.

109 TÝŽ: *Le grand tournant du socialisme*. Paris, Gallimard 1969.

110 Rozhovor pro ČTK otiskl 28. srpna 1968 deník *Le Monde* (srv. PFEIL, U.: SED, PCF a „pražské jaro“, s. 70 – viz pozn. 9).

Kommunist v září 1968.¹¹¹ Nakonec byl Garaudy za své postoje z Francouzské komunistické strany v roce 1970 vyloučen.¹¹²

Naopak Jeannette Vermeerschová se řadila mezi stoupence intervence do Československa. Své názory na situaci v Československu představila především v projevu na zasedání Ústředního výboru FKS v říjnu 1968. Jako hlavní argument na podporu intervence uváděla, že v Československu hrozila kontrarevoluce. Kritizovala poté mnohé protagonisty pražského jara, jako například předsedu Svazu československých spisovatelů Eduarda Goldstücker a další členy svazu, filozofa Karla Kosíka nebo Filozofickou společnost při Slovenské akademii věd za to, že se „veřejně vměšovali do záležitostí Polské sjednocené dělnické strany“, když od vlády ve Varšavě žádali vysvětlení postihů zaměřených vůči polským univerzitním pracovníkům. Vermeerschová také připomněla slavné Bismarckovo prohlášení „Kdo ovládá Čechy, ovládá Evropu“ a varovala před německým militarismem. Často opakovaný argument, že intervence byla špatným rozhodnutím, protože za československým vedením v době pražského jara stály masy, se přitom snažila vyvrátit námitkou, že „osmdesát procent Francouzů řeklo ‘ano’ de Gaullovi a Mao Ce-tung má rovněž za sebou většinu“.¹¹³ Ve vedení Francouzské komunistické strany však Vermeerschová pro své názory nenalezla podporu a v říjnu 1968 proto odstoupila ze svých funkcí v ústředním výboru a politickém byru. V Československu nezůstal postoj Jeannette Vermeerschové nepovšimnut. Historička Yvette Heřtová ji například v *Reportéru* charakterizovala jako „vášnivou zastánkyni stalinských metod nejen ve vedení FKS, ale i celého mezinárodního komunistického hnutí“.¹¹⁴

Normalizované Československo: Biafra ducha?

V předmluvě k francouzskému překladu Kunderova románu *Žert* Louis Aragon pojmenoval situaci v Československu po intervenci vojsk Varšavské smlouvy jako „Biafru ducha“ (*Biafra de l'Esprit*), čímž učinil paralelu mezi děním v Československu a tehdy probíhajícími masakry občanské války v Nigérii.¹¹⁵ Básník Aragon však nebyl jediným francouzským komunistickým intelektuálem, který kritizoval poměry v „normalizovaném“ Československu – řada se jich v tomto ohledu vyjadřovala v podobném duchu jako Roger Garaudy.

111 Text rozhovoru byl publikován v Garaudyho knize *Toute la vérité*, s. 96–107 (viz pozn. 5).

112 K recepci myšlenek Rogera Garaudyho v Československu srv. OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Věda jde k lidu! Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí a popularizace věd v Československu ve 20. století*. Praha, Academia 2014, s. 400–404.

113 AD93, Archives du PCF, f. Comité central, 261J2/44, Jeannette Vermeersch: Intervention sur la Tchécoslovaquie, CC 20 – 21 Octobre 1968, Ivry.

114 HEŘTOVÁ, Yvette: Boj o budoucnost Francouzské komunistické strany. In: *Reportér*, roč. 3, č. 44 (1968), s. 17–19, citace s. 18.

115 Viz COURTOIS, S. – LAZAR, M.: *Histoire du Parti communiste français*, s. 355 n. (viz pozn. 4)

Kniha, jíž se Roger Garaudy přihlásil k „socialismu s lidskou tváří“ jako perspektivnímu politickému programu, obsahovala také přeložené texty Alexandra Dubčeka, Oty Šika, Jiřího Hájka, Radovana Richty a dalších protagonistů československých reforem

od svých záměrů musel odstoupit. V reakci na to Noirot založil v lednu 1969 nový list *Politique Aujourd'hui*, který jak vedení Francouzské komunistické strany, tak její deník *L'Humanité* veřejně odsoudily, a „heretik“ Noirot byl poté ze strany vyloučen.¹¹⁷

Reakce „zdola“

Pro vedení Francouzské komunistické strany bylo důležité mít přehled o tom, jak na intervenci do Československa, a hlavně pak na oficiální postoj strany reagují její řadoví členové. Člen vedení Léo Figuères¹¹⁸ proto analyzoval reakce francouzských

Solidarita s okupovaným Československem tak běžně zaznívala i v prokomunistickém tisku. Například úvodník v *Les Lettres Françaises* z 2. září 1968 nazvaný „Pravda zvítězí“ explicitně vyjádřil Čechoslovákům podporu následujícími slovy: „Bratři z Československa, podporujeme váš boj za záchranu budoucnosti a socialismu, kterého je vaše strana hodna. Nebudeme mít krátkou paměť jen proto, že je v Evropě *détente* a mír, náš sociální pokrok od nynějška v našich očích vede skrze obnovu vaší suverenity. Kdo může strpět, že třicáté výročí Mnichova zastihlo Československo okupované?“¹¹⁶ Týdeník *Les Lettres Françaises* nebyl oficiálním tiskovým orgánem FKS, vycházel však s finanční podporou francouzských komunistů. Tato revue obecně zaujala po intervenci vůči Sovětskému svazu velmi kritický postoj, což později vedlo k tomu, že Sovětský svaz zrušil její předplatné (list odebíraly mnohé sovětské školy, univerzity a knihovny) a v roce 1972 pak přestaly *Les Lettres Françaises* z finančních důvodů vycházet.

Podobný osud jako Garaudyho postihl také Pierra Noirot, šéfredaktora komunistického měsíčníku *Démocratie Nouvelle*. Noirot totiž připravoval na říjen 1968 speciální číslo o Československu, pod nátlakem z vedení FKS však

116 La vérité vaincra. In: *Les Lettres Françaises*, roč. 27, č. 1247 (4.–11.9.1968), s. 1.

117 Viz BRACKE, M.: *Which socialism? Whose détente?*, s. 301.

118 Léopold (Léo) Figuères (1918–2011), komunistický politik a novinář, člen ÚV FKS, do roku 1976 řídil komunistickou revue *Cahiers du communisme*.

komunistů v departementu Isère. Podle Figuèrese bylo možné pozorovat tři typy reakcí: Nejpočetnější skupinu tvořili komunisté, kteří souhlasili s oficiálním postojem stranického vedení a intervenci odsuzovali. Poměrně početná však byla také skupina těch, kteří intervenci ospravedlňovali s argumentem, že Sověti jsou o situaci lépe informováni než oni (tedy francouzští komunisté), případně že prevence je vždy lepším řešením. Některým z nich se navíc nelíbilo, že vedení strany svůj nesouhlas vyslovilo veřejně. Třetí, nejméně početnou skupinu pak tvořili komunisté, kteří se domnívali, že postoj jejich strany vůči Sovětskému svazu nebyl dostatečně kritický.¹¹⁹ Generální tajemník Waldeck Rochet odhadoval podíl členů strany souhlasících s oficiálním postojem jejího vedení na čtyřicet procent, zhruba stejný byl podle něj počet straníků, kteří sice s intervencí souhlasili, ale zůstali loajální k vedení, a otevřeně proti jeho stanovisku vystupovala zbývající pětina členů.¹²⁰

Jelikož si Francouzská komunistická strana nemohla dovolit, aby ji události v Československu vnitřně rozdělovaly, bylo důležité její oficiální postoj dostatečně podložit argumenty a vysvětlit členům strany. Così jako „manuál“ vytvořil pro tento účel v říjnu 1968 Gaston Plissonnier,¹²¹ který shrnul hlavní argumenty ospravedlňující „nesouhlas“ s intervencí, jichž se pak měla strana nadále držet. Výchozím bodem jeho přístupu bylo tvrzení, že „vedení naší strany bylo dokonale informováno o různých aspektech situace“. To bylo nutné stále zdůrazňovat, neboť geopolitická vzdálenost od Československa, a hlavně pak od Sovětského svazu mohla snadno působit ve prospěch mínění, že ve Francii zkrátka není možné dění v Československu dobře chápat. Jako hlavní argumenty na podporu oficiálního stanoviska strany pak Plissonnier vyzdvihl, že se v Československu nejednalo o kontrarevoluci, nekonalý se zde protisovětské demonstrace, vedení KSČ mělo velkou důvěru lidu (Plissonnier to dokládá na osudu „Dvou tisíc slov“: když je vedení KSČ odsoudilo, neměla prý už deklarace takový vliv), situace v zemi se nedala vůbec srovnávat s Maďarskem na podzim 1956 (nebyly zde osoby typu kardinála Mindszentyho či knížete Esterházyho ani nedocházelo k útokům na komunisty) a konečně Komunistická strana Československa vždy proklamovala svou věrnost socialismu i Varšavské smlouvě.¹²² Podobné argumenty se objevily také v brožurce o událostech v Československu, kterou Francouzská komunistická strana vydala na začátku září 1968.¹²³

119 AD93, Archives du PCF, f. Raymond Guyot, 283J31, sv. 3 (Tchécoslovaquie, septembre 1968), Note sur le Comité fédéral de l'Isère, 28.8.1968.

120 Viz VIGREUX, Jean: *Waldeck Rochet: Une biographie politique*. Paris, La Dispute 2000, s. 281. Citováno podle: BRACKE, M.: *Which socialism? Whose détente?*, s. 229.

121 Gaston Plissonnier (1913–1995), komunistický politik, člen ÚV FKS (1950–1990), sekretariátu (1956–1990) a politického byra (1964–1990). Byl „šedou eminencí“ FKS, zodpovídal mj. za její vztahy s KSSS.

122 AD93, Archives du PCF, f. Gaston Plissonnier, 264J14, s. 2 (Positions du PCF), Gaston Plissonnier aux membres du CC, aux [membres du] secr[etariat] gén[éral] sur la situation en Tchécoslovaquie, 24.10.1968.

123 *Bulletin de propagande*, č. 5 (září 1968), příloha „Le PCF et les événements de Tchécoslovaquie: 2 septembre 1968. Documents intérieurs destinés aux militants du PCF“.

O situaci mezi řadovými francouzskými komunisty informovaly i politické zprávy československého velvyslanectví v Paříži. V jedné ze zpráv z října 1968 se hovoří o problémech uvnitř Francouzské komunistické strany, „především u té části členstva, která vychází z názoru, že ‘Sovětský svaz vždy ví dobře, co dělá, a musí mít pro to dobré důvody, i když je nemůže hned veřejně sdělit’“. Autor zprávy, československý *chargé d'affaires* ve Francii Stanislav Kříž, poukázal rovněž na „intenzivní vnitrostranickou vysvětlovací kampaň“ i na fakt, že kritika v duchu Rogera Garaudyho „prý nebyla početná a je zcela nesrovnatelná s rozsahem předem zmíněné kritiky vedené z opačného stanoviska“. Na druhou stranu podle Kříže „v řadě případů naopak stoupla autorita vedení FKS u některých členů, kteří předtím měli řadu výhrad k vedení ‘jako ortodoxnímu’“.¹²⁴

O postoji francouzských komunistů k srpnovým událostem se mohli českoslovenští čtenáři dočíst v časopise *Reportér* v již citovaném článku Yvette Heřtové. Autorka poukazovala na existenci dvou hlavních frakcí v rámci Francouzské komunistické strany: na jedné straně podle ní stála „francouzská intelektuální a umělecká elita“ a na straně druhé pak „skupina starších členů strany, jejichž názory se formovaly pod vlivem předválečných poměrů, protifašistického odboje a tvrdého sociálního tlaku“. Podle Heřtové byla tato druhá skupina francouzských komunistů „silně poplatná konzervativním metodám stranické práce a propagandy“. Mezi těmito dvěma skupinami se pak nacházela „jakási blíže neurčitá skupina středu, která projevovala kompromisní názory“.¹²⁵ Heřtová odhadovala, že konzervativní frakce kolem Jeannette Vermeerschové (tedy ti, kteří „odsuzují stanovisko ÚV FKS vůči sovětskému zásahu v Československu a trvají na vedoucí úloze KSSS v mezinárodním dělnickém hnutí“) tvoří pětadvacet až třicet procent členů strany. Tato frakce však podle Heřtové nebyla jednotná, neboť se v ní nacházely různorodé skupiny, jako „starší konzervativní členové“ či „příslušníci mladé generace, kteří nesouhlasí s postojem ÚV FKS v květnových bouřích ve Francii“ a „vytýkají straně nerozhodnost a neschopnost strhnout na sebe vedení boje proti gaullistickému režimu“.¹²⁶

Odsouzení, ze kterého téměř nic nezůstalo

Reakce Francouzské komunistické strany na pražské jaro a následnou intervenci vojsk Varšavské smlouvy se personifikovala hlavně v osobě generálního tajemníka Waldecka Rocheta, jenž však musel ve svém jednání brát ohled i na konzervativní část strany.¹²⁷ Svědectví francouzského komunisty a historika Philippa

124 AMZV ČR, f. Politická zpravodajství zastupitelských úřadů, IV/6, Francie, Paříž 1968, politická zpráva č. 32 z 10.10.1968.

125 HEŘTOVÁ, Y.: Boj o budoucnost Francouzské komunistické strany, s. 17 (viz pozn. 114).

126 *Tamtéž*, s. 19.

127 Například Jacques Duclos byl spíše zastáncem intervence do Československa, podřídil se však oficiálnímu stanovisku strany. Ve svých pamětech ze začátku 70. let tak sice píše o tom, že v Československu by se mohla volně šířit „protikomunistická propaganda“, pokud by se

Robrieux potvrdí Rochetovu „bez-mocnost“: „Jsem generální tajemník francouzské (komunistické – pozn. MK) strany. Nemohu nic dělat. (...) Jsem generální tajemník Francouzské komunistické strany, dělám, co mohu, ne, co chci,“ postěžoval si Rochet v osobním rozhovoru s Robrieuxem.¹²⁸ Svou roli při oslabení Rochetovy pozice ve vedení strany sehrála jistě také jeho nemoc. Georges Marchais, jeho nástupce, tak začal Francouzskou komunistickou stranu fakticky řídit ještě v době, kdy byl generálním tajemníkem oficiálně Rochet. Marchais pak byl v únoru 1970 jmenován „zástupcem generálního tajemníka“ a definitivně byl zvolen generálním tajemníkem na dvacátém sjezdu strany v prosinci 1972. Období pražského jara tak spadá do závěru Rochetovy politické kariéry. Zatímco ještě v roce 1968 mohl Rochet prosadit odsouzení intervence,¹²⁹ v následujících měsících – v období jeho *fin de règne* – postupně ztrácel vliv na politiku francouzských komunistů; za formováním jejich vztahů s „normalizovaným“ Československem a se Sovětským svazem v prvních letech po invazi stál již Georges Marchais. Proto se také tato politika původnímu „odsouzení“ či „nesouhlasu“ s intervencí začala dost vzdalovat.

V historiografii se postoj Francouzské komunistické strany k pražskému jaru interpretuje nejčastěji v kontextu dalšího vývoje vztahů se Sovětským svazem:¹³⁰

Vdova po francouzském komunistickém vůdci Maurici Thorezovi Jeannette Vermeerschová (1910–2001) na stranické schůzi (foto www.lemonde.fr)

na ni dostatečně nezareagovalo, na druhé straně však uvádí také obligátní vysvětlení, proč bylo správné intervenci odsoudit – „bratrské strany“ měly Československu pomoci jiným, nenásilným způsobem. (Srv. DUCLOS, Jacques: *Mémoires, 1959–1969: Du début de la Ve République à la campagne présidentielle*. Paris, Fayard 1973, s. 400.)

128 ROBRIEUX, Philippe: *Notre génération communiste: 1953–1968. Essai d'autobiographie politique*. Paris, R. Laffont 1977, s. 335 n.

129 Rocheta v tomto ohledu ve vedení FKS podporovali např. Jean Kanapa, Gaston Plissonnier, Benoît Frachon a samozřejmě také Roger Garaudy. Podle Pierra Daixe však již v srpnu 1968 byl ve FKS „mužem číslo jedna“ Marchais (srv. DAIX, Pierre: *Tout mon temps: Révisions de ma mémoire*. Paris, Fayard 2001, s. 437).

130 Srv. např. BARTOŠEK, K.: *Zpráva o putování v komunistických archivech*, s. 229 n. (viz pozn. 7); ROBRIEUX, P.: *Histoire intérieure du Parti communiste*, sv. 2, s. 646 (viz pozn. 10); LAZAR, M.: *Le communisme*, s. 40 (viz pozn. 1).

a z tohoto pohledu se nesouhlas s intervencí nejví jako natolik zásadní. Francouzští komunisté po srpnu 1968 nadále udržovali dobré vztahy se sovětskými soudruhy, což se naplno projevilo například během světové konference komunistických stran v červnu 1969. Znamky toho, že vztahy mezi oběma stranami nebyly nijak výrazně narušeny, bylo možné vypožorovat již při návštěvě delegace francouzských komunistů (ve složení Waldeck Rochet, Jacques Duclos, Raymond Guyot,¹³¹ Georges Marchais a Jean Kanapa) v Moskvě na začátku listopadu 1968. Ještě krátce před jejich cestou do Moskvy *Rudé právo* zdůrazňovalo, že podle dokumentů přijatých na závěr jednání Ústředního výboru Francouzské komunistické strany v Ivry 20. října 1968 „je v prvé řadě zřejmé, že FKS zachovává k diskutovaným otázkám svůj dosavadní postoj, to znamená, že i nadále nesouhlasí se vstupem sovětských a dalších vojsk na území ČSSR“.¹³² Jednoznačné odsouzení intervence však oficiálně z úst francouzských komunistů v Moskvě nezaznělo. Podle oficiálního komuniké ze setkání si totiž „obě delegace vyměnily názory na události v Československu a vyjádřily svůj zájem o to, aby se situace v Československu v rámci dohod uzavřených mezi KSSS a KSČ a vypracovaných oběma stranami normalizovala na marxisticko-leninském základě, aby se rozvíjel a sílil socialismus v této zemi“.¹³³

Závěrečné komuniké bylo výsledkem kompromisu mezi francouzskými a sovětskými stanovisky, když se delegace Francouzské komunistické strany snažila neustoupit od svého hodnocení sovětské intervence v Československu, a zároveň nedopustit roztržku s Kremlem. Taková interpretace setkání se objevuje i v politické zprávě československého velvyslanectví v Paříži, podle níž byla jednání mezi francouzskými a sovětskými komunisty „obtížná, tvrdá, na pokraji roztržky“ a podoba závěrečného komuniké se velmi těžce vyjednávala. O rezervovaných vztazích francouzských a sovětských komunistů měl svědčit i fakt, že francouzská delegace odmítla navzdory naléhání hostitelů zůstat v Moskvě na oslavy říjnové bolševické revoluce. V řadách Francouzské komunistické strany pak podle zprávy bylo komuniké hodnoceno jako „ústupek“ a „kapitulace“. Delegace francouzských komunistů však pro odpor Sovětů nemohla do komuniké prosadit, co chtěla a co by bylo v souladu s říjnovým plénem Ústředního výboru FKS.¹³⁴ Pověřenec Stanislav Kříž Prahu informoval také o „konsternaci“ nejmenovaného člena ústředního výboru blízkého Rochetovi po vydání zmíněného komuniké. Po rozhovorech

131 Raymond Guyot (1903–1986), komunistický politik, člen politického byra ÚV FKS. Švagr československého komunistického politika Artura Londona, odsouzeného v procesu s Rudolfem Slánským. Za jeho osvobození intervenoval u Thoreze i u československých politiků.

132 Vedení FKS bude jednat s KSSS. In: *Rudé právo* (22.10.1968), s. 6.

133 Návrat delegace FKS. In: *Tamtéž* (7.11.1968), s. 7; srv. též VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970: Zář 1968 – květen 1970*. (Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, sv. IV/3.) Praha – Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk 1997, s. 177 n., dokument č. 212 – Depeše československého chargé d'affaires ve Francii S. Kříže o rozhovorech mezi FKS a KSSS v Moskvě 4.–5. listopadu 1968, 15.11.1968, Paříž. Francouzský text komuniké byl publikován v edici: FABIEN, J. (ed.): *Kremlin–PCF*, s. 213–216 (viz pozn. 11).

134 AMZV ČR, f. Politická zpravodajství zastupitelských úřadů, IV/6, Francie, Paříž 1968, politická zpráva č. 37 ze 14.11.1968.

s Rochetem a Marchaisem však dotyčný člen vedení „dospěl k názoru, že se opravdu nedalo v Moskvě za dané situace víc docílit, jestliže se nechtělo jít na roztržku, což [an]i on sám nepovažuje za žádoucí“.¹³⁵ V neposlední řadě také Yvette Heřtová vyhodnotila jednání francouzských komunistů v Moskvě jako „kompromis“: „Rochet, Duclos, Kanapa a Guyot dali v Moskvě pravděpodobně zatím přednost kompromisu. Své stanovisko vůči 21. srpnu nezměnili, ale ve všech otázkách mezinárodního dělnického hnutí zřejmě souhlasí se stanoviskem KSSS.“¹³⁶

Výraznější kritika vedení Francouzské komunistické strany vůči Sovětskému svazu se datuje až do poloviny sedmdesátých let, kdy Georges Marchais začal stále častěji vystupovat proti politickým represím nejen v SSSR, ale i v dalších zemích sovětského bloku.¹³⁷ Na konci šedesátých let a na začátku následující dekády byl však Marchais s kritikou Sovětů ještě opatrný. Ve svých projevech tehdy například nezapomínal zdůrazňovat, že francouzští komunisté mají pochopení pro politiku „normalizace“ v Československu.¹³⁸ A toto pochopení pak nalezlo ohlas a ocenění i na straně československých „normalizátorů“: tajemník Ústředního výboru KSČ Vasil Biřak například „francouzským soudruhům“ veřejně poděkoval za jejich „cennou spolupráci s jeho

Básník a spisovatel Louis Aragon (1897–1982) se svým portrétem od Henriho Matisse. Spolu-zakladatel surrealismu se již počátkem 30. let přihlásil ke stalinské politické a kulturní linii, po válce pak jeho vztah ke komunismu procházel četnými kolizemi. Přesto od roku 1950 až do konce života zůstal členem Ústředního výboru Francouzské komunistické strany. Jeho metafora „Biafra ducha“ se stala mezinárodně srozumitelným označením československé okupační reality (foto www.wordpress.com)

135 VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J. (ed.): *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970*, sv. 3, s. 177, dokument č. 212 – Depeše československého chargé d'affaires ve Francii S. Kříže o rozhovorech mezi FKS a KSSS v Moskvě 4.–5. listopadu 1968, 15.11.1968, Paříž. Záznam rozhovorů francouzské a sovětské delegace pořázený Jeanem Kanapou viz FABIEN, J. (ed.): *Kremlin-PCF*, s. 169–201.

136 HEŘTOVÁ, Y.: *Boj o budoucnost Francouzské komunistické strany*, s. 19.

137 Viz LAZAR, M.: *Le communisme*, s. 40.

138 Viz PACTEAU, S.: *Le P.C.F. face à l'intervention soviétique en Tchécoslovaquie*, s. 64 (viz pozn. 38).

normalizační politikou“, což se poté stalo terčem kritiky francouzských intelektuálů odsuzujících „normalizaci“. ¹³⁹ Francouzská komunistická strana tak velmi rychle navázala „bratrské vztahy“ s „normalizovanou“ KSČ a francouzští komunisté byli na podzim 1969 Husákovým vedením pozváni do Prahy.

Delegace FKS v Československu

Myšlenkou na pozvání delegace Francouzské komunistické strany se začalo československé vedení zabývat již v dubnu 1969, po návštěvě člena Ústředního výboru FKS Jacquesa Denise ¹⁴⁰ v Praze. Denis totiž tlumočil československým komunistům přání Waldecka Rocheta „opětovně rozvinout soudružské styky s KSČ“. ¹⁴¹ Přání generálního tajemníka francouzských komunistů bylo československou stranou vyslyšeno a delegace ve složení Étienne Fajon, Robert Ballanger, ¹⁴² Lucien Lanternier ¹⁴³ a Pierre Hentgès pobývala v Československu od 25. do 29. listopadu 1969. Za Komunistickou stranu Československa delegaci přijali tajemníci ústředního výboru Vasil Biľak a Jan Fojtík, vedoucí oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ Pavel Auersperg a šéfredaktor *Rudého práva* Miroslav Moc. Francouzští komunisté během svého pobytu v Československu navštívili ocelárnu v Kladně, Národní galerii v Praze, redakci *Rudého práva* a besedovali s pracovníky kladenského sekretariátu Okresního výboru KSČ a se členy Jednotného zemědělského družstva „Nový život“ v Kačicích u Prahy. Nakonec francouzské komunisty přijal generální tajemník Ústředního výboru KSČ Gustáv Husák za přítomnosti předsedy vlády Lubomíra Štrougala a tajemníka ústředního výboru Vasil Biľaka. ¹⁴⁴

K reakci Francouzské komunistické strany na srpnové události a „normalizaci“ ředitel deníku *L'Humanité* Étienne Fajon během listopadové návštěvy Československa uvedl, že „FKS je při formulování svého názoru vedena třemi motivy: posilovat solidaritu mezi stranami a vztahy spolupráce, podporovat politická opatření, která KSČ přijala a přijímá na obranu socialismu v ČSSR, respektovat zásady proletářského internacionalismu a nevměšování se do vnitřních záležitostí Československa“. ¹⁴⁵

139 AD93, Archives du PCF, f. Raymond Guyot, 283J31, sv. 3, dopis Rogera Garaudyho buňce FKS Gabriel Péri, 3.5.1970.

140 Jacques Denis (1922–2008), člen ÚV FKS (1961–1997), v letech 1960–1964 tajemník Maurice Thoreze, působil v sekci zahraniční politiky FKS (tzv. Polec).

141 NA, f. 1591, k. 103, arch. j. 170, záznam ze 141. schůze předsednictva ÚV KSČ 12.9.1969, bod 17 – Pozvání delegace Francouzské KS do ČSSR.

142 Robert Ballanger (1912–1981), komunistický politik, poslanec francouzského Národního shromáždění (1945–1981), od roku 1964 zde vedl komunistický poslanecký klub.

143 Lucien Lanternier (1919–1995), komunistický politik, od roku 1954 člen vedení FKS.

144 *Tamtéž*, k. 113, arch. j. 185, záznam ze 155. schůze předsednictva ÚV KSČ 22.12.1969, bod 8 – Zpráva o pobytu delegace ÚV FKS v Československu, s. 1 n.; srv. Le séjour de la délégation du Comité Central du Parti communiste français en Tchécoslovaquie. In: *L'Humanité* (1.12.1969).

145 NA, f. 1591, k. 113, arch. j. 185, bod 8 – Zpráva o pobytu delegace ÚV FKS v Československu, s. 3.

Fajon však zároveň vyjádřil v té době již klasickou interpretaci postoje své strany, ve které se pojilo trvání na odmítnutí intervence s přáním přátelských vztahů se sovětskou komunistickou stranou: „Po událostech 21. 8. jak politické byro, tak ÚV FKS nesouhlasily se vstupem vojsk, ale současně podtrhly své rozhodnutí posilovat dlouholeté přátelské vztahy s SSSR, bojovat proti antisovětismu a vyvíjet úsilí o jednotu mezinárodního komunistického a dělnického hnutí.“ Fajon se zde také vrátil k oblíbenému srovnání s Maďarskem v roce 1956: „Kdyby KSČ formulovala žádost k bratrské straně o vojenskou pomoc k potlačení kontrarevoluce tak, jak to učinil s. Kádár, byli bychom podpořili tento krok, jako jsme to učinili v roce 1956. V případě ČSSR jsme vycházeli z toho, že existují dostatečné síly, aby ubránily socialismus s politickou podporou bratrských zemí a stran, a brali [jsme] v úvahu, že žádná instance takovou žádost neformulovala.“¹⁴⁶ Fajon nicméně rovněž uvedl, že si francouzští komunisté nepřejí, aby „neshoda v jedné otázce vadila společnému boji proti společnému nepříteli“, a slíbil, že Francouzská komunistická strana bude informovat Prahu o činnosti československých emigrantů žijících v Paříži (konkrétně zmínil ekonoma Otu Šika, politika Artura Londona a novináře Antonína J. Liehma).¹⁴⁷

Největší napětí mezi francouzskými a československými komunisty nastalo zřejmě v okamžiku formulování textu závěrečného komuniké. Francouzská delegace trvala na explicitní zmínce, že trvá na svém původním stanovisku k událostem z 21. srpna 1968, proti čemuž vystoupila československá strana, která požadovala úplné vypuštění takové pasáže. Francouzští komunisté svůj požadavek zdůvodňovali tím, že jejich nesouhlas s intervencí vyplývá z „upřímného přesvědčení“, vyjádřeného mimo jiné v závěrech z devatenáctého sjezdu Francouzské komunistické strany. Pokud by komuniké zcela pomíjelo jejich nesouhlas s intervencí, podle členů delegace by to bylo ve Francii interpretováno jako „zřeknutí se stanoviska, které je obecně známé“, což by „postavilo masu Francouzů proti vedení a dalo nepřítelům argumentaci pro tvrzení, že se FKS konformuje, vrací ‘pod komando Moskvy’ apod.“¹⁴⁸ Výsledkem tohoto sporu nakonec bylo, že na závěr návštěvy nebylo publikováno politické komuniké, ale pouze „informace konstatující, že jednání proběhla úspěšně, v upřímném a soudružském ovzduší, a vypočítávající její (sic) program“.¹⁴⁹

Za „bratrské vztahy“

Informace z československého velvyslanectví v Paříži během roku 1970 jen potvrzovaly navazování „přátelských vztahů“ mezi francouzskými a československými komunisty i pozitivní vztah francouzské strany k politice „normalizace“. V srpnu 1970 například Roland Leroy považoval za vhodné „neformálně vyjádřit podporu vedení

¹⁴⁶ *Tamtéž*, s. 4.

¹⁴⁷ *Tamtéž*, s. 5.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, s. 6.

¹⁴⁹ *Tamtéž*, s. 7; srv. Delegace FKS odcestovala. In: *Rudé právo* (1.12.1969), s. 1.

Vztahy s Moskvou zůstaly pro francouzské komunisty i po srpnu 1968 prioritou. Sovětský vůdce Leonid Iljič Brežněv za potlesku Georgese Marchaise v říjnu 1971 symbolicky objímá shromážděné sympatizanty z balkonu pařížského hotelu, v němž kdysi bydlel Lenin (foto AFP)

KSČ v čele se s. Husákem v jeho úsilí o politické řešení krize v ČSSR¹⁵⁰. O tři měsíce později pak podle zprávy velvyslance Františka Zachystala člen politického byra Ústředního výboru FKS René Piquet¹⁵¹ „vysoce oceňoval úlohu s. Husáka, jeho linii a politiku, jakož i celého P ÚV KSČ, což považuje za jediné správnou cestu vpřed“. Kladné hodnocení nového československého vedení v čele s Gustávem Husákem však Piquetovi nebránilo v tom, aby trval na odsouzení intervence: „V diskusi o situaci u nás v r. 1968 na něho (Piqueta – pozn. M.K.) působila argumentace, co by znamenalo pro FKS, kdyby její vedení bylo v rukou Garaudyho a jeho stoupenců, navíc v situaci vládnoucí strany. Přitom ale nadále zdůrazňoval známá stanoviska FKS k otázce srpna 1968.“¹⁵² V květnu 1971, v době konání čtrnáctého sjezdu KSČ, pak už byly vztahy mezi oběma stranami viditelně zcela „bratrské“, nebo přinejmenším takový dojem navozovala zpráva delegace francouzských komunistů

150 AMZV ČR, f. Politická zpravodajství zastupitelských úřadů, IV/6, Francie, T 1970–74, 052/111, r. 1970–71, Záznam o rozhovoru s členem PB FKS s. Leroy, Paříž, 13.8.1970.

151 René Piquet (nar. 1932), člen ÚV FKS a v letech 1964–1990 politického byra ÚV FKS, v letech 1979–1999 poslanec Evropského parlamentu.

152 *Tamtéž*, Rozhovor s členem PB ÚV FKS s. René Piquetem, Paříž, 26.11.1970.

z Prahy: „Na závěr projevu se Husák a Svoboda naklonili k R. Guyotovi, aby mu podali ruku. Tato stisknutí ruky – pro většinu delegátů očividně nečekaná – byla obdařena srdečným potleskem delegátů.“¹⁵³

Vedení Francouzské komunistické strany se rozhodlo podpořit „normalizované“ Československo nejenom proto, aby se vyhnulo roztržce se Sovětským svazem; svou roli mohly sehrát také informace, které se k němu dostávaly od francouzských komunistických informátorů přímo z Prahy. Ve zprávě již zmíněného Jacquesa Denise, který pobýval v Československu na jaře 1969, se například upozorňuje, že „intervence nabídla reakčním, antisocialistickým a antisovětským silám nové pole působnosti“. Pisatel dále poukázal na údajné „zmatení“ a „skepticismus“ pracujících, včetně komunistů, z nichž „reakce může jen profitovat“. Ve své zprávě pak vedení francouzských komunistů explicitně doporučil, aby podpořilo současnou československou vládu: „V takové situaci, jak se mi zdá, současné vedení s Husákem v čele představuje poslední naději a musí být námi (francouzskými komunisty – pozn. MK) politicky podpořeno.“¹⁵⁴

Přesto však původní prohlášení Francouzské komunistické strany ze srpna 1968 nezůstala zcela zapomenuta. Georges Marchais se snažil stále připomínat, že odsouzení (či nesouhlas) se sovětskou vojenskou intervencí v Československu bylo správné a že strana na něm trvá. Zdůraznil to mimo jiné na zasedání Ústředního výboru FKS v říjnu 1969, když prohlásil, že „musíme potvrdit naši kritiku intervence“ a že nejsou žádné důvody k tomu, „abychom změnili náš postoj“.¹⁵⁵ A ještě téměř tři roky po vpádu vojsk Varšavské smlouvy měl Marchais potřebu připomenout, že „budeme i nadále říkat a domnívat se, že intervence byla chybou“, a to zejména z toho důvodu, že bylo možné i jiné řešení situace.¹⁵⁶ Podobně bylo ve zmíněné zprávě o čtrnáctém sjezdu československých komunistů uvedeno, že ani tato událost „nás nepřivádí k potřebě upravit náš postoj k vojenské intervenci“.¹⁵⁷

Závěrem

Na pražské jaro nereagovala Francouzská komunistická strana zdaleka jednotně. U jejího vedení můžeme hovořit o limitované podpoře, která nesměla překročit hranice přátelství se Sovětským svazem. Z tohoto přesvědčení vycházely i diplomatické aktivity Waldecka Rocheta v červenci 1968, kdy se generální tajemník francouzských komunistů neúspěšně snažil vystupovat jako prostředník mezi československými a sovětskými komunisty a odvrátit tak vojenskou intervenci. U francouzských

153 AD93, Archives du PCF, f. Gaston Plissonnier, 264J14, sv. 5 (Année 1971), Rapport sur le XIVe Congrès du PCT.

154 *Tamtéž*, sv. 3 (Année 1969), Jacques Denis: Note sur mon voyage en Tchécoslovaquie.

155 *Tamtéž*, f. Comité central, 4AV/651, Track 1, projev Georgese Marchaise na zasedání ÚV FKS 13.–14.10.1969.

156 *Tamtéž*, 4AV/1885, Track 2, projev Georgese Marchaise na zasedání ÚV FKS 3.–4.6.1971.

157 *Tamtéž*, f. Gaston Plissonnier, 264J14, sv. 5 (Année 1971), Rapport sur le XIVe Congrès du PCT.

komunistických intelektuálů byla podpora pražského jara mnohem viditelnější. S nadšením, s nímž československý „socialismus s lidskou tváří“ tito intelektuálové vítali, však kontrastovaly dojmy řadových členů Francouzské komunistické strany, kteří pražské jaro zažili na vlastní kůži – vnímali ho jako hrozbu pro socialismus a byli nepříjemně překvapeni idealizací Západu, s níž se u československých obyvatel setkávali.

Intervenci vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa vedení francouzských komunistů sice nejprve „odsoudilo“ (a o den později pak svůj odmítavý postoj zmírnilo na „nesouhlas“), na vztahy se Sovětským svazem tato pozice však zásadní vliv neměla. Naopak se dá hovořit spíše o určitém upevnění vztahů mezi francouzskými a sovětskými komunisty, neboť se ukázalo, že je možné tyto vztahy nadále rozvíjet i navzdory nesouhlasu s intervencí. Postoj francouzských komunistů tak byl po srpnu 1968 dvojaký: deklaratorně strana setrvala na své původní pozici (tedy nesouhlasu s intervencí), v její reálné politice se to však příliš neprojevovalo. Pro Francouzskou komunistickou stranu byla tato situace výhodná: prvotním odsouzením intervence se vyhnula opakování situace z listopadu 1956, kdy ji v reakci na souhlas se sovětskou invazí v Maďarsku opustilo mnoho členů a na francouzské politické scéně se ocitla v izolaci; přitom se však svým jednáním v roce 1968 i v letech následujících dokázala vyhnout roztržce se Sovětským svazem. Neznamená to však, že by všichni francouzští komunisté s tímto postojem souhlasili. Pro mnohé francouzské intelektuály komunistického smýšlení nebylo oficiální odsouzení intervence dostatečné a apelovali na větší solidaritu s okupovaným Československem. Ani v řadách „obyčejných“ členů strany nebyly názory jednoznačné a Jeannette Vermeerschová by se svým kladným postojem k intervenci nejspíše u mnoha z nich nalezla podporu.

Tato studie vznikla v rámci projektu specifického vysokoškolského výzkumu 2015.